

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ПОДАТКОВІ ТА НЕПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконав:
студент 4 курсу групи 472
заочної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа, страхування та
фондовий ринок»
Черновський Вадим Андрійович_____
Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Саінчук Наталія Валеріївна_____

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № 13 від 8 червня 2026 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту _____ доц. Харабара В.М.*

АНОТАЦІЯ

Черновський В.А. Податкові та неподаткові надходження місцевих бюджетів: виклики та перспективи в умовах воєнного стану. – Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня «бакалавр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Чернівці, 2026.

У першому розділі розкрито теоретичні засади формування надходжень місцевих бюджетів та їх класифікацію. У другому розділі проведено аналіз динаміки і структури податкових та неподаткових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр. У третьому розділі виявлено виклики формування надходжень в умовах воєнного стану та визначено перспективні напрями зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів.

Ключові слова: місцеві бюджети, податкові надходження, неподаткові надходження, ПДФО, єдиний податок, Чернівецька область, воєнний стан, децентралізація, фінансова спроможність громад.

ABSTRACT

Chernovskyi V.A. Tax and non-tax revenues of local budgets: challenges and prospects under martial law. – Qualification work for the degree "bachelor", specialty 072 " Finance, banking, insurance and stock market". – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2026.

The first section examines the theoretical foundations of local budget revenue formation and their classification. The second section analyses the dynamics and structure of tax and non-tax revenues of Chernivtsi region local budgets for 2023–2025. The third section identifies challenges for revenue formation under martial law and defines prospective directions for strengthening the local budget revenue base.

Key words: local budgets, tax revenues, non-tax revenues, personal income tax, single tax, Chernivtsi region, martial law, decentralisation, financial capacity of communities.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

В.А. Черновський

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	6
1.1. Зміст надходжень місцевих бюджетів та їх роль у фінансовому забезпеченні функціонування територіальних громад.....	6
1.2. Джерела формування податкових і неподаткових надходжень місцевих бюджетів.....	11
РОЗДІЛ 2. СТАН ФОРМУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В 2023–2025 РОКАХ.....	19
2.1. Оцінка податкових надходжень як провідного джерела дохідної бази місцевих бюджетів.....	19
2.2. Аналіз показників формування неподаткових надходжень місцевих бюджетів.....	30
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	36
3.1. Виклики стабільності та прогнозованості бюджетного забезпечення територіальних громад.....	36
3.2. Перспективи активізації дохідної бази місцевих бюджетів України в кризових умовах.....	46
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Місцеві бюджети є фундаментом фінансової системи держави і першоосновою реалізації повноважень органів місцевого самоврядування. Від повноти та стабільності їх дохідної бази безпосередньо залежить рівень освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та стан комунальної інфраструктури. Повномасштабне збройне вторгнення Російської Федерації в Україну, що розпочалося у лютому 2022 року, поставило перед місцевими бюджетами безпрецедентні виклики: законодавчі зміни у розподілі ПДФО, масштабна внутрішня міграція платників, скорочення ділової активності, руйнування інфраструктури та підвищена невизначеність при бюджетному плануванні. Водночас відбувається структурна перебудова дохідної бази: частка місцевих податків і зборів зростає, а трансфертна залежність поступово скорочується — з 52 % у 2022 р. до 37,4 % у 2025 р. Дослідження цих тенденцій та обґрунтування заходів зі зміцнення дохідної бази набуває особливої актуальності в контексті підготовки до повоєнного відновлення.

Проблематику формування надходжень місцевих бюджетів досліджували Кириленко О. П., Юрій С. І., Дем'янишин В. Г., Татарин Н. Б., Сидор І. П., Горин В. П., Радіонов Ю. Д., Пилипенко Я. В., Набатова Ю. О., Чеберяко О. В. та інші вітчизняні науковці. Разом із тим особливості функціонування місцевих бюджетів в умовах повномасштабного воєнного стану, зокрема на рівні Чернівецької обл. за 2023–2025 рр., залишаються недостатньо дослідженими, що й зумовлює доцільність проведення цього дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування заходів щодо зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів на основі аналізу стану формування та структури їх надходжень в умовах воєнного стану.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

1) розкрити зміст надходжень місцевих бюджетів та їх роль у фінансовому забезпеченні функціонування територіальних громад на основі теорії бюджетного федералізму та фіскальної децентралізації;

2) охарактеризувати джерела формування податкових і неподаткових надходжень місцевих бюджетів та порівняти підходи до їх класифікації в науковій літературі і міжнародній практиці;

3) оцінити динаміку та структуру податкових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області у 2023–2025 рр., розрахувати коефіцієнти фінансової стійкості та проаналізувати виконання планових показників;

4) проаналізувати показники формування неподаткових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області та визначити структурні тенденції їх змін;

5) виявити ключові виклики стабільності та прогнозованості бюджетного забезпечення громад в умовах воєнного стану, здійснити порівняльну оцінку фінансової спроможності регіонів;

6) визначити перспективні напрями активізації дохідної бази місцевих бюджетів у кризових умовах та розробити рекомендовану дорожню карту заходів за горизонтами реалізації.

Об'єктом дослідження є процес формування надходжень місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є податкові та неподаткові надходження місцевих бюджетів Чернівецької області, їх динаміка, структура, коефіцієнти фінансової стійкості та чинники змін у 2023–2025 рр.

Методологічна база дослідження. Застосовувались: методи аналізу і синтезу та індукції й дедукції для розкриття теоретичних засад і формулювання висновків; порівняльний та історичний методи для аналізу еволюції дохідної бази та міжнародного досвіду; методи статистичного та фінансового аналізу для розрахунку абсолютних і відносних відхилень, коефіцієнтів фінансової стійкості (КФА, КЗТ, КПН, КВП); табличний і графічний методи для наочного відображення результатів.

Інформаційна база дослідження: Бюджетний і Податковий кодекси України, закон «Про місцеве самоврядування в Україні», постанови КМУ; офіційні дані Департаменту фінансів Чернівецької ОДА (ВА) щодо виконання місцевих бюджетів за 2023–2025 рр.; аналітичні матеріали Порталу «Децентралізація»; наукові праці вітчизняних учених.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (53 найменування) та 4 додатків. Основна частина перевищує 55 сторінок. У роботі міститься 12 рисунків і 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Зміст надходжень місцевих бюджетів та їх роль у фінансовому забезпеченні функціонування територіальних громад

Місцеві бюджети є ключовою ланкою фінансової системи держави, через яку реалізується значна частина соціально-економічних функцій органів місцевого самоврядування. Саме через місцеві бюджети здійснюється фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, комунальної інфраструктури та благоустрою, тобто всіх тих суспільних благ, які найбільш безпосередньо стосуються повсякденного життя громадян. Відтак питання формування дохідної бази місцевих бюджетів, зокрема їх надходжень, є не суто теоретичним, а має безпосереднє практичне значення для рівня добробуту мешканців конкретних громад.

Бюджетний кодекс України у статті 2 визначає місцеві бюджети як бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування [5]. Бюджет місцевого самоврядування являє собою план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено, що органи місцевого самоврядування самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети [38]. Ця самостійність є конституційно гарантованою і є однією з основних ознак дієздатного місцевого самоврядування.

Центральне місце у структурі місцевих бюджетів посідають їх доходи (надходження). Стаття 9 Бюджетного кодексу України визначає: «доходами бюджету є податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансфери, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження

бюджетних установ)» [5]. Таке законодавче визначення окреслює кілька ключових характеристик бюджетних доходів: їх безповоротний характер, законодавча підстава справляння та різноманітність джерел.

У науковій літературі підходи до трактування поняття «доходи місцевих бюджетів» є доволі різноманітними. Кириленко О. П. характеризує доходи місцевих бюджетів із позиції їх існування як фінансового плану, акцентуючи увагу на значній ролі та широті бюджетних відносин на локальному рівні [21]. Дещо ширший підхід обстоює група науковців: Юрій С. І., Дем'янишин В. Г., Кириленко О. П., яка у підручнику «Бюджетна система» розмежовує власні та закріплені доходи місцевих бюджетів: до власних відносять кошти, що формуються безпосередньо в результаті рішень і дій органів місцевого самоврядування, тоді як закріплені надходження визначаються загальнодержавним законодавством і гарантовано спрямовуються до відповідних бюджетів [4].

Тимчук О. Й., узагальнюючи наукові праці різних економістів, пропонує в складі доходів місцевих бюджетів виокремлювати: 1) доходи, отримані на певній території (власні доходи); 2) доходи, мобілізовані на інших територіях і спрямовані до певного місцевого бюджету через механізм вирівнювання; 3) доходи, що передаються з бюджету вищого рівня (бюджетні трансферти); 4) загальнодержавні доходи, законодавчо закріплені за бюджетами локального рівня [49]. Наведена класифікація відображає складну природу місцевих фінансів в умовах централізованої держави з елементами бюджетної децентралізації.

Татарин Н. Б. та Войтович В. В. наголошують на тому, що місцеві бюджети виступають фінансовою базою місцевого самоврядування і водночас є інструментом реалізації регіональної соціально-економічної політики. На їхню думку, рівень наповнення місцевих бюджетів безпосередньо визначає фінансову спроможність відповідних органів влади надавати населенню якісні публічні послуги та підтримувати розвиток місцевої інфраструктури [48].

Теоретичним підґрунтям для розуміння природи надходжень місцевих бюджетів слугує концепція бюджетного федералізму та теорія фіскальної децентралізації. Бюджетний федералізм досліджує принципи розподілу фінансових повноважень між різними рівнями публічної влади. Теоретичні засади цієї концепції закладені у працях Тібу Ч. (теорема про «голосування ногами»), Масгрейва Р. (розмежування функцій публічних фінансів між рівнями влади) та Окейта В. (принцип фіскальної еквівалентності). Ключова ідея: ефективність надання суспільних благ і мобілізації фінансових ресурсів зростає, коли рівень влади, що приймає рішення, максимально наближений до кінцевого споживача послуг [25].

Теорія фіскальної децентралізації обґрунтовує оптимальне розмежування дохідних джерел між рівнями бюджетної системи. Відповідно до класичної моделі Окейта, «функція стабілізації» (макроекономічне регулювання) має закріплюватись за центральним урядом, тоді як «функція розміщення ресурсів» (надання локальних суспільних благ) найефективніше реалізується на місцевому рівні. Це теоретично обґрунтовує доцільність закріплення за місцевими бюджетами стабільних і передбачуваних джерел надходжень, насамперед майнових податків та ПДФО [52].

Важливою теоретичною рамкою є також концепція фіскальної автономії, яка характеризується двома вимірами: автономія доходів (здатність самостійно встановлювати ставки та базу місцевих податків) і автономія видатків (свобода розпоряджатись отриманими ресурсами). Вищий рівень фіскальної автономії, за теоретичними моделями, пов'язується з більшою підзвітністю місцевої влади перед громадянами та підвищенням ефективності витрачання ресурсів. В Україні фіскальна автономія місцевих бюджетів залишається відносною: органи місцевого самоврядування не можуть самостійно запроваджувати нові податки, а лише встановлюють ставки у межах визначеного законом діапазону [36, 47].

Синтезуючи законодавче визначення та наукові підходи, можна запропонувати таке трактування: надходження місцевих бюджетів — це

фінансові ресурси, що акумулюються на рахунках органів місцевої влади на безповоротній основі відповідно до чинного законодавства і використовуються для фінансування публічних функцій та повноважень місцевого самоврядування в інтересах відповідних територіальних громад.

Роль надходжень місцевих бюджетів у фінансовому забезпеченні функціонування територіальних громад є багатоаспектною і може бути розкрита через кілька взаємопов'язаних функцій. По-перше, фіскальна функція - надходження є першоосновою фінансування широкого кола суспільних послуг: утримання закладів освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, забезпечення благоустрою. Чим вищий рівень власних надходжень, тим менш залежною від державних дотацій є громада. По-друге, регуляторна функція - місцева влада через систему місцевих податків і зборів може впливати на ділову активність на своїй території: встановлення ставок у межах дозволеного Податковим кодексом коридору, надання пільг платникам тощо [36]. По-третє, функція фінансового вирівнювання — система міжбюджетних трансфертів забезпечує певне вирівнювання можливостей громад у наданні базового рівня публічних послуг через механізм базової та реверсної дотацій.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» у статті 62 гарантує органам місцевого самоврядування дохідну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб [38]. У разі недостатності власних надходжень держава здійснює підтримку через систему міжбюджетних трансфертів. Важливою характеристикою місцевих бюджетів є їх розподіл на загальний і спеціальний фонди (стаття 63 БКУ): загальний фонд акумулює більшість надходжень і забезпечує основні функції самоврядування; спеціальний фонд має чітке цільове спрямування [5].

Реформа децентралізації, розпочата у 2014–2015 роках, суттєво розширила власну дохідну базу місцевих бюджетів. За даними порталу «Децентралізація», завдяки реформі місцеві бюджети зросли з 68,6 млрд грн у 2014 році до 275 млрд грн у 2019 році [39]. Органи місцевого самоврядування отримали ширшу базу власних надходжень та прямі міжбюджетні відносини з

державним бюджетом. Утім, нерівномірність фінансової спроможності громад не була усунута. Значна їх частина залишається залежною від трансфертів [46], що набуло особливої гостроти в умовах воєнного стану.

Таким чином, надходження місцевих бюджетів виконують комплексну роль: є матеріальною основою реалізації повноважень місцевого самоврядування, індикатором соціально-економічного потенціалу громади та інструментом її фінансової самостійності. Рівень і структура надходжень безпосередньо визначають якість публічних послуг для населення та впливають на конкурентоспроможність відповідної території.

Ієрархію бюджетної системи України та місце місцевих бюджетів у ній схематично відображено на рис. 1.1.

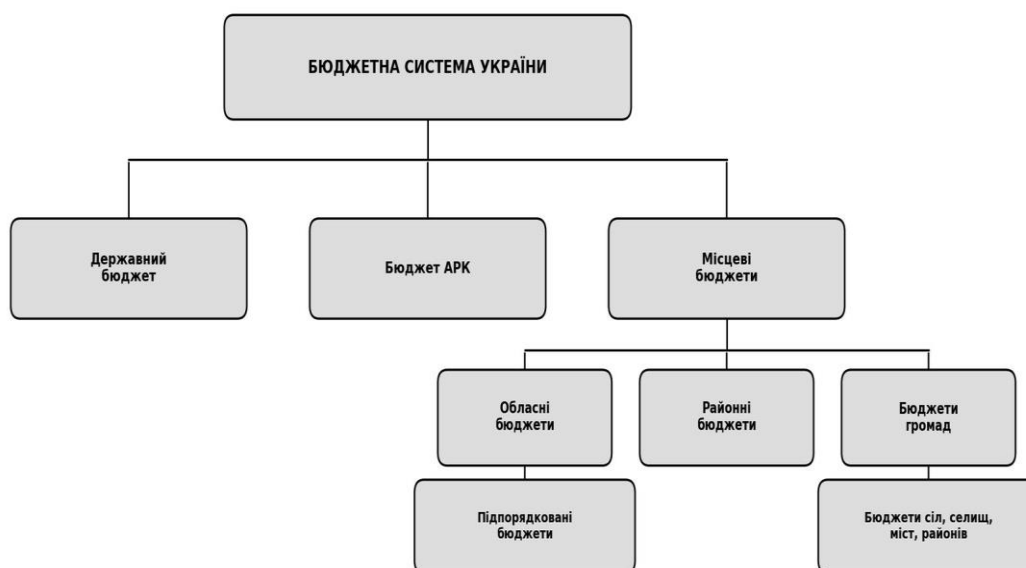

Рис. 1.1. Ієрархічна структура бюджетної системи України*

*Джерело: складено автором на основі [5, 38]

Наведений рис. 1.1 ілюструє дворівневу структуру бюджетної системи України: Державний бюджет і місцеві бюджети. Місцеві бюджети своєю чергою поділяються на обласні, районні та бюджети територіальних громад: сіл, селищ, міст, включаючи райони у містах. Після завершення реформи добровільного об'єднання громад у 2020 р. нижній рівень системи значно спростився і набув більшої однорідності. Це важливо для розуміння механізму

розподілу доходів: кожен рівень бюджетної системи має свої закріплені джерела надходжень і свій обсяг повноважень, визначений Бюджетним кодексом.

1.2. Джерела формування податкових і неподаткових надходжень місцевих бюджетів

Формування дохідної бази місцевих бюджетів здійснюється за рахунок різноманітних джерел, які відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу України класифікуються за такими розділами: 1) податкові надходження; 2) неподаткові надходження; 3) доходи від операцій з капіталом; 4) офіційні трансферти; 5) цільові фонди [5]. Детальну класифікацію наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація надходжень місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України*

Розділ доходів	Складові	Нормативна база
Податкові надходження	ПДФО (60%), єдиний податок (100%), податок на майно, рентна плата, акциз з пального	Ст. 9, 64 БКУ; ПКУ
Неподаткові надходження	Орендна плата, доходи від власності, адмін. збори, держмити, штрафи, власні надходження бюдж. установ	Ст. 9, 69 БКУ
Доходи від операцій з капіталом	Продаж земельних ділянок і нематеріальних активів комунальної власності	Ст. 9 БКУ
Офіційні трансферти	Дотації вирівнювання, субвенції (освітня, медична, на розвиток інфраструктури)	Ст. 96–105 БКУ
Цільові фонди	Цільові фонди місцевого самоврядування	Ст. 9 БКУ

*Джерело: складено автором на основі [5, 36]

Провідне місце у структурі власних доходів місцевих бюджетів посідають податкові надходження - за різними оцінками, вони забезпечують від 85 до 90%

загального обсягу власних доходів [15]. Центральне місце серед них займає податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Відповідно до статті 64 Бюджетного кодексу, до бюджетів міських територіальних громад зараховується 60 % загального обсягу ПДФО, що сплачується на відповідній території [5]. Такий розподіл робить ПДФО основним бюджетоутворюючим податком - його частка у структурі власних доходів нерідко перевищує 60 %.

Обсяг надходжень від ПДФО безпосередньо залежить від рівня зайнятості населення та розміру заробітних плат. Особливістю воєнного часу стало різке збільшення ПДФО від військовослужбовців у 2022–2023 роках, що суттєво збільшило доходи місцевих бюджетів тих громад, де дислоковані військові частини. Однак з 1 жовтня 2023 року ПДФО з доходів військовослужбовців почав у повному обсязі зараховуватися до державного бюджету, що суттєво вплинуло на дохідну базу відповідних місцевих бюджетів [24].

Другим за значимістю серед місцевих податків є єдиний податок, що сплачується суб'єктами малого підприємництва. Відповідно до норм БКУ, 100% єдиного податку зараховується до бюджетів місцевого самоврядування [5]. Не менш вагомою складовою є податок на майно, що включає: плату за землю (земельний податок та орендну плату за землі державної і комунальної власності), податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та транспортний податок [36]. Місцеві ради мають право самостійно встановлювати ставки місцевих податків у межах, передбачених Податковим кодексом [36].

До загальнодержавних надходжень, закріплених за місцевими бюджетами, належать також частки акцизного податку з реалізації пального та рентної плати за використання природних ресурсів [5]. Туристичний збір і збір за паркування, хоч і мають невелику питому вагу в загальній структурі, для окремих громад, насамперед туристичних центрів, можуть формувати помітний обсяг надходжень. Принципи формування місцевих бюджетів, визначені статтею 7 БКУ, систематизовано в табл. 1.2.

Принципи формування місцевих бюджетів, визначені статтею 7 Бюджетного кодексу України, систематизовано в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Основні принципи формування місцевих бюджетів відповідно до статті 7 БКУ*

Принцип	Зміст
Самостійності	Місцеві бюджети є самостійними, не включаються до Державного бюджету та інших місцевих бюджетів
Збалансованості	Повноваження на здійснення витрат місцевого бюджету мають відповідати обсягу надходжень
Повноти	До складу бюджетів включаються всі надходження та витрати
Обґрунтованості	Бюджет формується на реалістичних макропоказниках та розрахунках надходжень і видатків
Ефективності і результативності	При складанні та виконанні бюджетів забезпечується досягнення цілей при залученні мінімального обсягу ресурсів
Субсидіарності	Розподіл видів видатків між бюджетами здійснюється з урахуванням максимального наближення послуг до їх споживача
Відповідальності	Учасники бюджетного процесу несуть відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії

*Джерело: складено автором на основі [5]

У науковій літературі існують різні підходи до класифікації надходжень місцевих бюджетів. Найбільш поширеним є поділ на власні (власні податкові та неподаткові надходження) і регульовані (загальнодержавні податки, частка яких закріплена за місцевими бюджетами) доходи. Деякі дослідники, зокрема Набатова Ю. О., пропонують більш деталізовану класифікацію, виокремлюючи: закріплені доходи (гарантовано передаються місцевим бюджетам на постійній основі), регулюючі доходи (щорічно встановлюються нормативами відрахувань), трансферти та інші надходження [31]. Така класифікація відображає реальну ієрархію стабільності та передбачуваності різних джерел надходжень.

Важливим теоретичним питанням є оптимальний розподіл податкових повноважень між рівнями влади. В економічній теорії розрізняють три моделі

такого розподілу: 1) централізована модель — всі ключові рішення щодо податків приймаються на центральному рівні, а місцеві бюджети отримують трансферти; 2) децентралізована модель — місцеві органи самостійно встановлюють і адмініструють власні податки; 3) змішана модель — основна база оподаткування визначається централізовано, але місцевим органам надається право регулювати ставки у встановлених межах. Україна реалізує третю модель, яка є найбільш поширеною у країнах з унітарним державним устроєм і забезпечує баланс між автономією громад і єдністю фіскального простору країни [4, 52].

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду організації надходжень місцевих бюджетів свідчить про значне різноманіття підходів. У країнах Скандинавії (Швеція, Данія, Фінляндія) місцеві бюджети формуються переважно за рахунок місцевого прибуткового податку, ставки якого муніципалітети встановлюють самостійно — у межах 17–22 % від оподатковуваного доходу. Такий підхід забезпечує високий рівень фіскальної автономії, але вимагає розвиненої системи адміністрування і соціальної відповідальності органів влади. У країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Чехія, Угорщина) переважає модель, близька до української: значна частка загальнодержавних податків передається місцевим бюджетам, але власні податкові повноваження громад є обмеженими. Ключовим джерелом надходжень у цих країнах є, як правило, майнові податки на основі ринкової оцінки нерухомості [31].

Для України особливо актуальним є досвід Польщі, де реформа місцевих фінансів 1999 року суттєво підвищила частку ПДФО та корпоративного податку, що закріплюються за місцевими бюджетами. За оцінками експертів, саме ця реформа стала одним із ключових факторів динамічного економічного розвитку польських регіонів упродовж 2000-х років. Застосування елементів польського досвіду в українських умовах, зокрема в частині актуалізації оцінки нерухомості та розширення бази майнових податків — могло б суттєво зміцнити власну дохідну базу місцевих бюджетів [7].

Неподатковими надходженнями відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу визнаються: 1) доходи від власності та підприємницької діяльності; 2) адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; 3) інші неподаткові надходження [5]. Їх частка у власних доходах місцевих бюджетів становить близько 10–12 % [15], проте склад є різноманітним і відображає активність органів місцевого самоврядування у господарській сфері.

До доходів від власності та підприємницької діяльності належать передусім надходження від оренди майна і земельних ділянок комунальної власності — стабільне і передбачуване джерело, а також дивіденди від господарських товариств з часткою комунальної власності [22]. Адміністративні збори та платежі охоплюють надходження від адміністративних послуг відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» [40]: реєстраційні збори, плата за видачу дозволів, державне мито тощо. До інших неподаткових надходжень (стаття 69 БКУ) відносяться адміністративні штрафи та власні надходження бюджетних установ - кошти від плати за послуги в межах основної діяльності [5].

Окремою категорією є доходи від операцій з капіталом - кошти від продажу земельних ділянок і нематеріальних активів комунальної власності. Ці надходження не є систематичними і залежать від управлінських рішень, відтак їх обсяг суттєво коливається від року до року. Офіційні трансферти (дотації та субвенції з державного бюджету) виконують вирівнювальну функцію. В умовах воєнного стану їх роль суттєво зросла, оскільки власних надходжень більшості громад стало недостатньо для покриття зрослих потреб [53]. Особливості бюджетного процесу в цей період регулюються постановою КМУ від 11.03.2022 № 252 [14].

Окремої уваги в теоретичному аспекті заслуговує питання міжбюджетних трансфертів як складової доходів місцевих бюджетів. В економічній теорії розрізняють два принципово різні типи трансфертів за їх впливом на поведінку місцевих органів влади: умовні (conditional grants) і безумовні (unconditional

grants). Безумовні трансферти (в українській практиці - базова дотація) надаються без обмежень щодо напрямів використання і фактично заміщують власні доходи. Умовні трансферти (субвенції) спрямовуються на конкретні програми і можуть мати стимулювальний характер - наприклад, вимагати від громади забезпечити певний рівень співфінансування. Теоретично умовні трансферти є більш ефективним інструментом вирівнювання, оскільки вони зберігають стимули для місцевих органів влади до нарощування власних доходів, тоді як безумовні дотації можуть породжувати ефект «ліниці» (flypaper effect) - коли громади, отримуючи трансферти, зменшують зусилля з мобілізації власних надходжень [4].

Теорія оптимального вирівнювання (fiscal equalization theory) обґрунтовує необхідність системи міжбюджетних трансфертів для усунення горизонтальних фіскальних дисбалансів між громадами. Горизонтальний фіскальний дисбаланс виникає тоді, коли громади з подібним переліком повноважень мають суттєво різний фіскальний потенціал - тобто здатність мобілізувати надходження із власної бази оподаткування. В Україні такі дисбаланси є значними: міста обласного значення та промислові центри мають в рази вищий рівень ПДФО на одного мешканця порівняно з сільськими громадами. Механізм базової та реверсної дотацій, передбачений БКУ, спрямований на пом'якшення цих диспропорцій, однак повного вирівнювання не забезпечує і в умовах воєнного стану зазнав суттєвих змін [5, 51].

Таким чином, теоретичний аналіз надходжень місцевих бюджетів охоплює декілька взаємопов'язаних концептуальних рівнів: визначення і класифікація надходжень (функціональний підхід), теорія бюджетного федералізму і фіскальної децентралізації (інституційний підхід), оптимальний розподіл податкових повноважень між рівнями влади (нормативний підхід) та теорія міжбюджетних трансфертів і фіскального вирівнювання (перерозподільний підхід). Взаємодія цих концептуальних підходів формує цілісну теоретичну основу для практичного аналізу стану і перспектив

надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області, що здійснюється у наступних розділах роботи.

Загалом, структура джерел надходжень місцевих бюджетів має ієрархічний характер: домінуючу роль відіграють податкові надходження (насамперед ПДФО і місцеві податки та збори); неподаткові надходження виконують важливу допоміжну роль; доходи від операцій з капіталом мають ситуативний характер; міжбюджетні трансферти виконують вирівнювальну функцію. Завдяки реформі децентралізації 2015 року базові місцеві бюджети отримали доступ до значно ширшого кола власних надходжень — 60 % ПДФО, 100 % єдиного податку та акцизу з роздрібної торгівлі [39], що кардинально підвищило фінансову самостійність громад.

Таким чином, система джерел формування податкових і неподаткових надходжень місцевих бюджетів є комплексною і законодавчо врегульованою. Ефективність мобілізації надходжень залежить від рівня економічного розвитку громади, ефективності адміністрування податків та здатності органів місцевого самоврядування повноцінно використовувати передбачені законодавством інструменти. В умовах воєнного стану ця здатність набуває критичного значення і вимагає нових підходів до забезпечення фінансової стабільності.

Таким чином, дослідження теоретичних засад формування надходжень місцевих бюджетів дозволяє сформулювати такі узагальнення. По-перше, місцевий бюджет є ключовим фінансовим інструментом реалізації повноважень органів місцевого самоврядування, а обсяг і структура його надходжень безпосередньо визначають здатність громади надавати якісні публічні послуги та забезпечувати сталий розвиток. По-друге, надходження формуються за рахунок різноманітних джерел - податкових і неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та офіційних трансфертів, при цьому провідна роль належить ПДФО та місцевим податкам і зборам. По-третє, реформа децентралізації суттєво розширила власну дохідну базу, проте повна фінансова самодостатність більшості громад залишається стратегічним завданням, вирішення якого набуло особливої гостроти в умовах повномасштабної агресії

рф. Ці теоретичні положення слугуватимуть методологічною основою для аналізу надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області у другому розділі роботи.

РОЗДІЛ 2. СТАН ФОРМУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В 2023–2025 РОКАХ

2.1. Оцінка податкових надходжень як провідного джерела дохідної бази місцевих бюджетів

Другий розділ роботи присвячено аналізу фактичного стану формування надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 роки на основі офіційних даних Департаменту фінансів Чернівецької обласної державної (військової) адміністрації. Дослідження охоплює динаміку, структуру та рівень виконання планових показників у розрізі основних груп надходжень, що дозволяє ідентифікувати ключові тенденції та виявити специфіку функціонування місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.

Загальна характеристика дохідної бази місцевих бюджетів Чернівецької області відображена в табл. 2.1, що містить зведені показники за трьома роками у розрізі основних груп надходжень (загальний та спеціальний фонди разом).

Загальна характеристика дохідної бази місцевих бюджетів Чернівецької області відображена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Зведені показники надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за
2023–2025 рр., тис. грн.*

Показник	2023	2024	2025	Δ 23→24, %	Δ 24→25, %
Податкові надходження (разом)	6 489 536	6 467 998	7 735 388	–0,3	+19,6
ПДФО	4 336 233	3 854 679	4 597 635	–11,1	+19,3
Місцеві податки і збори	1 528 770	1 899 752	2 212 382	+24,3	+16,5
Єдиний податок	792 425	1 019 153	1 168 803	+28,6	+14,7

Продовження табл. 2.1

Показник	2023	2024	2025	Δ 23→24, %	Δ 24→25, %
Податок на майно	729 327	872 902	1 034 520	+19,7	+18,5
Акцизний податок	522 591	584 427	770 375	+11,8	+31,8
Под. на прибуток підприємств	58 560	84 571	104 255	+44,4	+23,3
Рентна плата	37 572	37 891	42 854	+0,8	+13,1
Неподаткові надходження (разом)	1 147 432	1 060 532	1 128 831	-7,6	+6,4
Доходи від власності	46 991	69 354	85 065	+47,6	+22,7
Адмін. збори та платежі	163 484	191 195	187 510	+17,0	-1,9
Власні надходж. бюдж. установ	851 700	716 324	743 118	-15,9	+3,7
Доходи від операцій з капіталом	223 187	330 021	319 742	+47,9	-3,1
Офіційні трансферти (разом)	4 897 806	4 911 300	5 545 123	+0,3	+12,9
Дотації	1 760 636	1 400 556	1 529 909	-20,5	+9,2
Субвенції	3 137 170	3 510 743	4 015 214	+11,9	+14,4
РАЗОМ власних доходів	7 889 825	8 184 451	9 284 364	+3,7	+13,4
ВСЬОГО доходів (з трансф.)	12 787 631	13 095 751	14 829 487	+2,4	+13,2

*Джерело: складено автором на основі даних Департаменту фінансів Чернівецької ОДА (ВА) [11, 12, 13]

Аналіз зведених даних (табл. 2.1) свідчить про стійке зростання загального обсягу доходів місцевих бюджетів Чернівецької області впродовж усього досліджуваного періоду. Сукупний обсяг доходів з трансфертами збільшився з 12,8 млрд грн у 2023 році до 14,8 млрд грн у 2025 році на 15,9 % за два роки. При цьому власні доходи (без урахування офіційних трансфертів) зросли з 7,9 до 9,3 млрд грн (+17,7 %), що свідчить про поступове зміцнення фінансової самодостатності регіону. Загальну динаміку та структуру надходжень у розрізі укрупнених груп наведено на рис. 2.1.

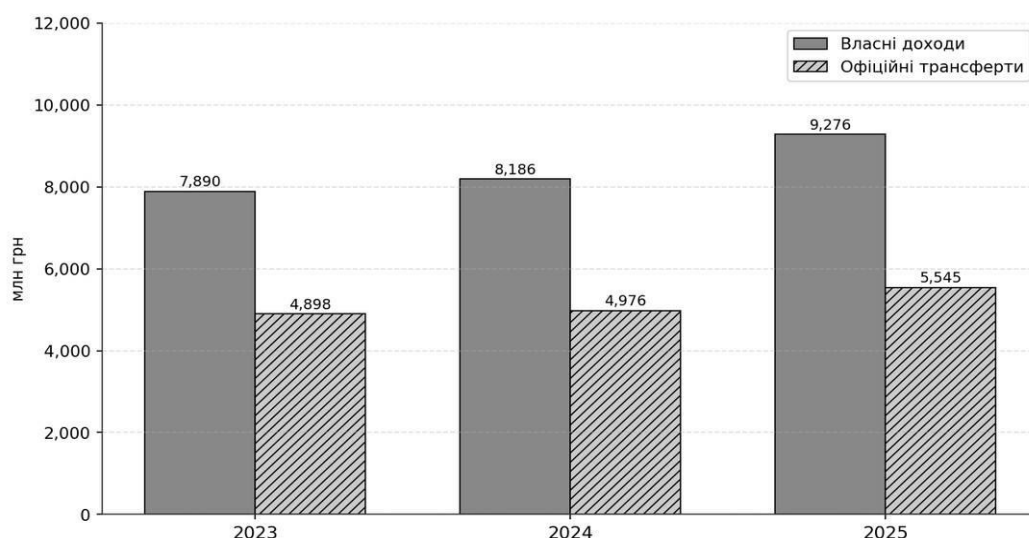

Рис. 2.1. Динаміка надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр. у розрізі груп, млн грн*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Як видно з рис. 2.1, домінуюче місце серед усіх груп доходів незмінно займають офіційні трансферти та податкові надходження. Трансферти формують близько 37–38 %, з 38,3 % у 2023 до 37,4 % у 2025 році, що є позитивною тенденцією в контексті підвищення фінансової автономії. На рис. 2.2 відображено порівняльну динаміку власних доходів та офіційних трансфертів.

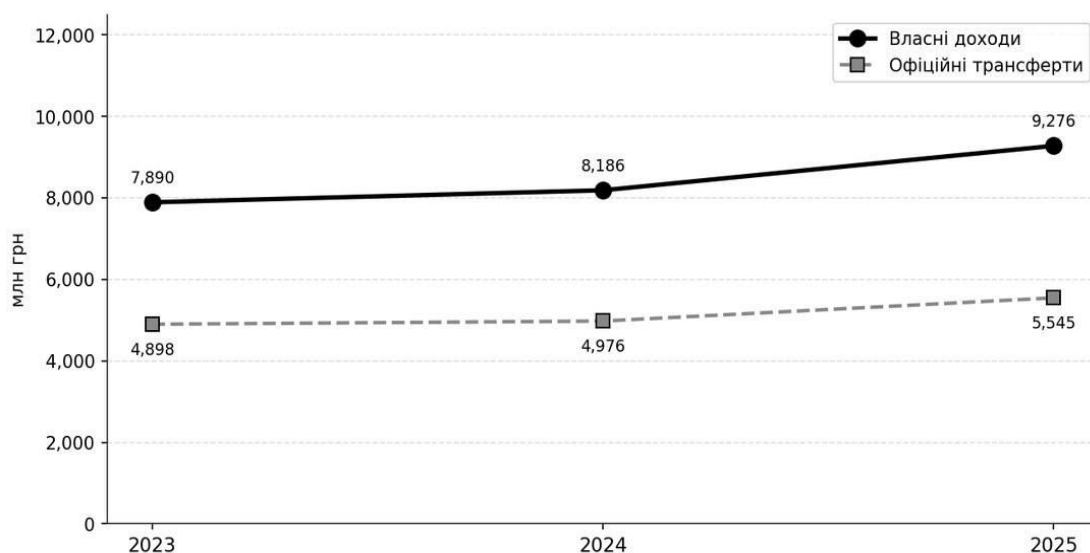

Рис. 2.2. Порівняльна динаміка власних доходів та офіційних трансфертів місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр., млн грн*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Наведений рис. 2.2 наочно ілюструє, що власні доходи стабільно перевищують офіційні трансфери та демонструють вищий темп приросту: +17,7 % проти +13,2 % за два роки. Це свідчить про поступове зміцнення фінансової самодостатності регіональних громад, хоча розрив між ними залишається значним - трансфери становлять понад 55–60 % від рівня власних доходів. Провідним джерелом податкових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області залишається ПДФО. У 2023 році він забезпечив 4 336,2 млн грн, однак у 2024 році цей показник суттєво знизився до 3 854,7 млн грн (–11,1 %), що зумовлено змінами у законодавстві: з 1 жовтня 2023 року ПДФО з доходів військовослужбовців у повному обсязі зараховується до державного бюджету [24]. Це призвело до одноразового значного випадіння доходів у 2024 році. У 2025 році відбулося відновлення: ПДФО зріс до 4 597,6 млн грн (+19,3 %), що пов'язано із загальним підвищенням рівня оплати праці.

Суттєво зросло значення місцевих податків і зборів: їх обсяг збільшився з 1 528,8 млн грн у 2023 до 2 212,4 млн грн у 2025 році (+44,7 % за два роки). Зростання єдиного податку (+28,6 % у 2024 р.) відображає розширення бази суб'єктів малого підприємництва.

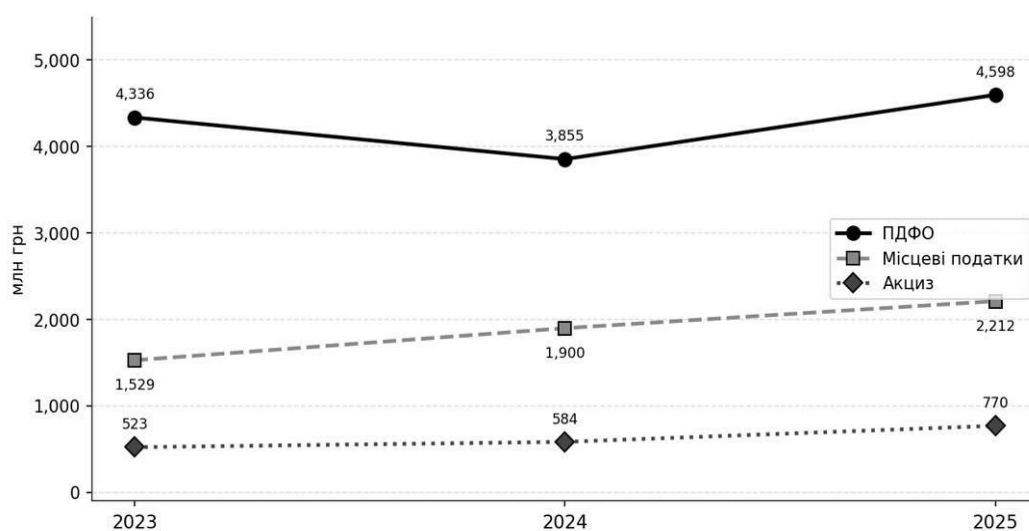

Рис. 2.3. Динаміка ключових складових податкових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр., млн грн*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Лінійний тренд (рис. 2.3) чітко ілюструє ключові зрушення: різке падіння ПДФО у 2024 році і відновлення у 2025-му, а також стабільне зростання місцевих податків і зборів та акцизу. Особливо важливо, що місцеві податки і збори зростають впродовж усього досліджуваного періоду без спадів, що свідчить про їх більшу стабільність порівняно з ПДФО.

Структурні зрушення у питомій вазі компонентів у загальних власних доходах наочно відображає рис. 2.4.

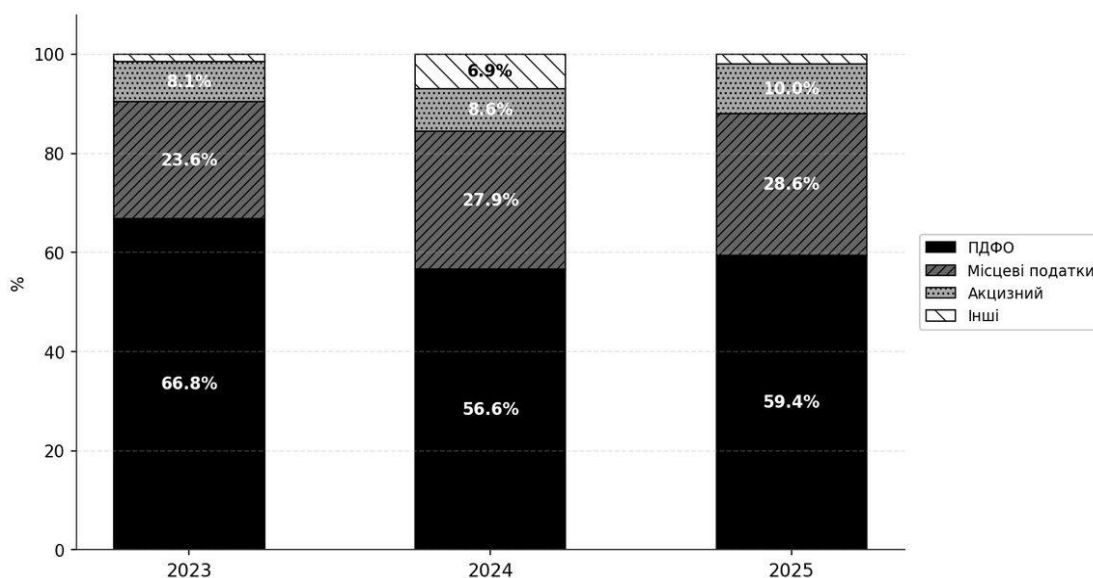

Рис. 2.4. Питома вага ключових складових у власних доходах місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр., %*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Рис. 2.4 підтверджує поступове зниження питомої ваги ПДФО: з 54,9 % власних доходів у 2023 до 49,5 % у 2025 році. Водночас частка місцевих податків зросла з 19,4 до 23,8 %, а акцизного з 6,6 до 8,3 %. Цей перебалансування є позитивним з точки зору диверсифікації та стійкості дохідної бази.

Рівень виконання планових показників із податкових надходжень у загальному фонді є стабільно позитивним: у 2023 році план перевиконано на 3,9 %, у 2024-му - на 3,7 %, у 2025-му - на 3,9 %. Це свідчить про відносно

реалістичне бюджетне планування та ефективну роботу органів Державної податкової служби в умовах воєнного часу.

Підсумовуючи аналіз податкових надходжень, можна виокремити такі ключові тенденції: стійке зростання загального обсягу (+19,6 % у 2025 р.), перебалансування структури з ПДФО на місцеві податки і збори, стабільне перевиконання планових показників та підвищення диверсифікації доходної бази. Водночас значна частка ПДФО (~60 % податкових надходжень) обумовлює певну вразливість до законодавчих та кон'юнктурних змін.

Для більш детального розуміння рівня виконання бюджетних планових показників розглянемо дані про виконання загального фонду місцевих бюджетів Чернівецької області у порівнянні план-факт (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Виконання планових показників загального фонду місцевих бюджетів
Чернівецької обл. за 2023–2025 рр., млн грн*

Показник	План 2023	Факт 2023	План 2024	Факт 2024	План 2025	Факт 2025
Всього доходів (загальний фонд)	11 231	11 665	11 752	12 101	13 246	13 771
Власні доходи (загальний фонд)	7 158	7 426	7 436	7 705	8 441	8 773
Податкові надходження	5 913	6 143	5 897	6 116	7 095	7 373
Неподаткові надходження	294	296	339	344	385	385
Власні надходж. бюдж. установ	839	875	706	716	728	743
Офіційні трансферти	4 073	4 238	4 316	4 396	4 805	4 998
% виконання власних доходів	—	103,7	—	103,6	—	103,9

*Джерело: складено автором на основі даних Департаменту фінансів Чернівецької ОДА (ВА) [11, 12, 13]

Аналіз даних табл. 2.2 підтверджує стабільно позитивне виконання планових показників з власних доходів загального фонду впродовж усіх трьох досліджуваних років: у 2023 р. план виконано на 103,7 %, у 2024 р. - на 103,6 %, у 2025 р. - на 103,9 %. Це свідчить про обережний, консервативний підхід до

бюджетного планування в умовах воєнного стану, коли органи фінансового управління свідомо занижують прогнозні показники для мінімізації ризику їх невиконання. Перевиконання плану за трансфертами (у середньому на 3,9%) зумовлено надходженням додаткових субвенцій з державного бюджету впродовж бюджетного року.

Особливу увагу привертає динаміка виконання плану з неподаткових надходжень загального фонду: у 2023 р. - 100,7 %, у 2024 р. - 101,5 %, у 2025 р. - 100,0 %. Такий рівень точності планування свідчить про стабільну і передбачувану природу цих надходжень у поточній частині - передусім орендних платежів та адміністративних зборів. Водночас власні надходження бюджетних установ виконувались з незначним перевищенням плану, що в умовах воєнного скорочення обсягу платних послуг вказує на консервативне планування і цього рядка.

Для комплексного розуміння структурних зрушень у податкових надходженнях доцільно детальніше розглянути рівень виконання плану з ПДФО та місцевих податків (рис. 2.5), а також структуру місцевих податків і зборів у динаміці (рис. 2.6).

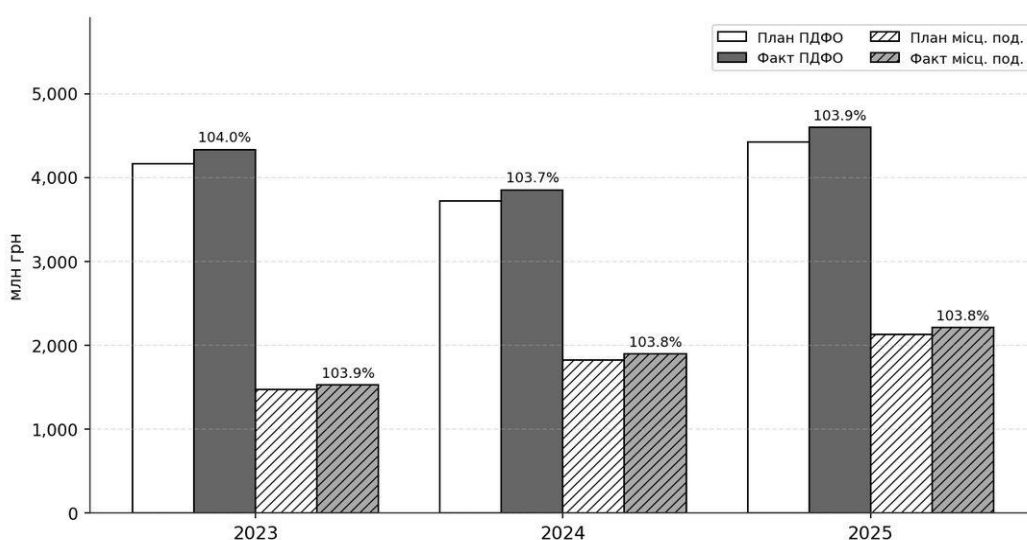

Рис. 2.5. Виконання планових показників з ПДФО та місцевих податків і зборів місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр., млн грн*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Наведений рис. 2.5 ілюструє, що попри падіння фактичних надходжень від ПДФО у 2024 р., вони перевищили плановий показник на 3,7 % - адже план теж було скориговано вниз після законодавчої зміни. Місцеві податки і збори демонструють стабільне перевиконання плану в межах 3,7–3,9 % щорічно, що відображає стійкий тренд їх зростання, обумовлений розширенням реєстру платників єдиного податку та переглядом ставок майнового оподаткування.

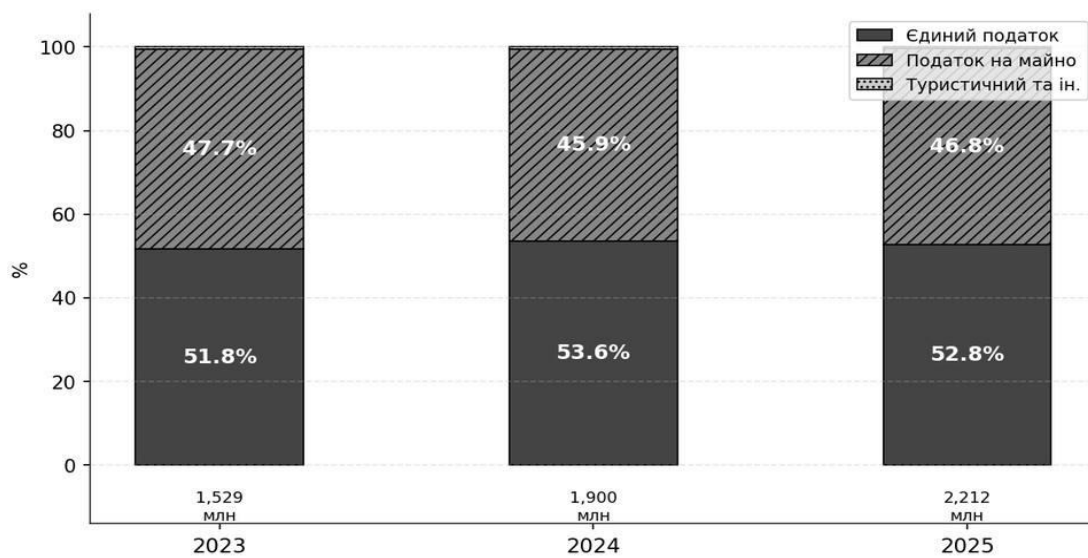

Рис. 2.6. Структура місцевих податків і зборів місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр., %*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Структура місцевих податків і зборів (рис. 2.6) свідчить про певне зміщення на користь єдиного податку: його частка зросла з 51,8 % у 2023 р. до 52,8 % у 2025 р. Частка податку на майно лишається відносно стабільною - 47,7% у 2023 р. та 46,8 % у 2025 р. Це пояснюється різними темпами зростання: єдиний податок зростає переважно за рахунок збільшення кількості платників, тоді як податок на майно - за рахунок переоцінки і перегляду ставок. Загальна сума місцевих податків і зборів зросла з 1 528,8 до 2 212,4 млн грн, або на 44,7% за два роки.

Для повнішої картини розглянемо динаміку менших за обсягом, але стабільно зростаючих компонентів - акцизного податку, податку на прибуток підприємств та рентної плати (рис. 2.7).

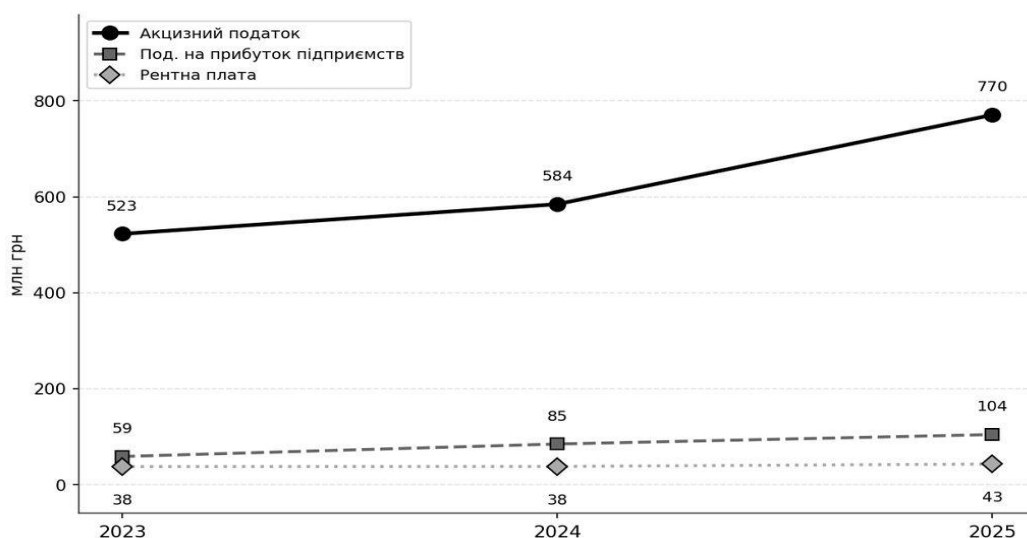

Рис. 2.7. Динаміка акцизного податку, податку на прибуток підприємств та рентної плати місцевих бюджетів Чернівецької обл. за 2023–2025 рр, млн грн*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Рис. 2.7 підтверджує, що акцизний податок є найбільш динамічним з-поміж цієї групи: приріст у 2025 р. становив 31,8 %, досягнувши 770,4 млн грн. Провідними чинниками є підвищення акцизних ставок відповідно до Угоди про асоціацію України з ЄС та зростання споживчої активності в регіоні. Податок на прибуток підприємств зріс на 78,1 % за два роки - з 58,6 до 104,3 млн грн, - що відображає відновлення рентабельності бізнесу та легалізацію прибутків. Рентна плата демонструє найбільш стабільну динаміку серед усіх компонентів, зростаючи в межах 0,8–13,1 % на рік, оскільки її база - природні ресурси - менш залежна від поточної кон'юнктури.

Підсумовуючи аналіз підрозділу 2.1, слід зазначити, що система оподаткування на місцевому рівні Чернівецької області у 2023–2025 роках демонструє ознаки поступової структурної зрілості: зниження концентрації на ПДФО, зростання ролі місцевих податків і зборів та акцизу, стабільне перевиконання планових показників і відновлення після законодавчих шоків 2023–2024 рр. Ці тенденції свідчать про підвищення стійкості дохідної бази до

зовнішніх збурень і є позитивним сигналом для прогнозування бюджетних надходжень у подальшому.

Для комплексної оцінки фінансового стану місцевих бюджетів Чернівецької області застосуємо систему аналітичних коефіцієнтів фінансової стійкості, що дозволяє отримати інтегральну характеристику дохідної бази та порівняти її динаміку у часі (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Коефіцієнти фінансової стійкості місцевих бюджетів Чернівецької обл.
за 2023–2025 рр.*

Показник / коефіцієнт	Формула	2023	2024	2025	Норм. знач.
Коефіцієнт фінансової автономії (Кфа)	Вл.дох. / Заг.дох.	0,617	0,625	0,626	> 0,5
Коефіцієнт залежності від трансфертів (Кзт)	Трансф. / Заг.дох.	0,383	0,375	0,374	< 0,5
Коефіцієнт податкових надходжень у власних доходах (Кпн)	Под.надх. / Вл.дох.	0,823	0,790	0,833	0,7–0,9
Коефіцієнт виконання планових показників (Квп)	Факт / План	1,037	1,036	1,039	≥ 1,00
Коефіцієнт зростання власних доходів (Кзв)	Вл.дох.t / Вл.дох.(t-1)	–	1,037	1,134	> 1,05
Частка ПДФО у власних доходах (Кпдфо)	ПДФО / Вл.дох.	0,549	0,471	0,495	< 0,6

*Джерело: розраховано автором на основі даних Департаменту фінансів Чернівецької ОДА (ОВА) [11, 12, 13]

Аналіз коефіцієнтів (табл. 2.3) засвідчує загальне покращення фінансової стійкості місцевих бюджетів Чернівецької обл. Коефіцієнт фінансової автономії (Кфа) стабільно зростає: 0,617 (2023) → 0,625 (2024) → 0,626 (2025), і перевищує нормативний поріг 0,5, що є позитивним сигналом. Коефіцієнт залежності від трансфертів (Кзт) відповідно знижується: 0,383 → 0,375 → 0,374 — нижче критичного значення 0,5, що свідчить про достатній рівень власної дохідної бази.

Коефіцієнт податкових надходжень у власних доходах (Кпн) перебуває в межах норми (0,7–0,9) упродовж усього досліджуваного періоду: 0,823 (2023) → 0,790 (2024) → 0,833 (2025). Помітне зниження у 2024 р. зумовлено законодавчими змінами щодо ПДФО, а відновлення у 2025 р. - загальним зростанням податкових надходжень. Частка ПДФО у власних доходах знизилась з 54,9 % до 49,5 %, наближаючись до нормативного порогу <60%, що є ознакою зростаючої диверсифікації.

Для оцінки відносного становища Чернівецької області порівняємо динаміку її коефіцієнту фінансової автономії із середнім значенням по Україні за 2019–2025 роки (рис. 2.8).

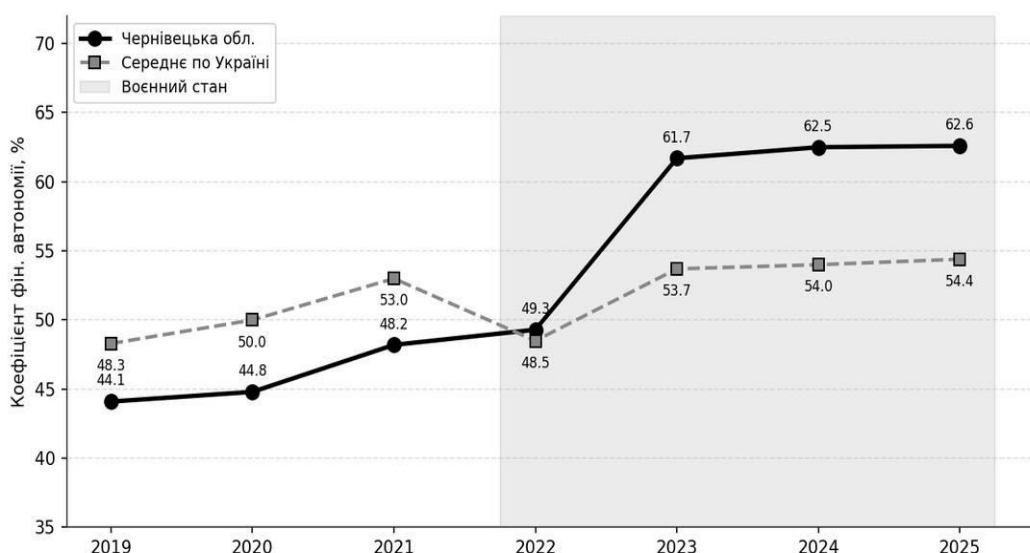

Рис. 2.8. Коефіцієнт фінансової автономії місцевих бюджетів Чернівецької обл. та середнє по Україні за 2019–2025 рр., %*

*Джерело: розраховано автором на основі [11, 12, 13, 2]

Наведений рис. 2.8 ілюструє показову тенденцію: якщо у 2019–2021 рр. коефіцієнт фінансової автономії Чернівецької обл. (44,1–48,2 %) був нижчим за середнє по Україні (48,3–53,0 %), то починаючи з 2022 р. ситуація кардинально змінилась. Відносно безпечне становище регіону дозволило зберегти і навіть наростити власну дохідну базу в умовах, коли постраждали регіони втрачали платників і ділову активність. У 2023–2025 рр. Чернівецька область значно перевищує середньоукраїнський рівень (61,7–62,6 % проти 53,7–54,4 %),

посівши одну з лідируючих позицій за рівнем фінансової автономії серед областей.

Підсумовуючи аналіз підрозділу 2.1, слід підкреслити, що усі ключові коефіцієнти фінансової стійкості відповідають нормативним значенням або їх перевищують. Позитивні тенденції - диверсифікація джерел, зниження трансфертної залежності, перевиконання планів - закладають підґрунтя для продовження реформ у напрямі підвищення фінансової самодостатності громад.

2.2. Аналіз показників формування неподаткових надходжень місцевих бюджетів

Неподаткові надходження становлять важливу, хоча й не домінуючу, складову дохідної бази місцевих бюджетів Чернівецької області. Їх питома вага у власних доходах знизилась з 14,5 % у 2023 до 12,2 % у 2025 році, хоча в абсолютному вираженні обсяг коливався в межах 1,1 млрд грн. Детальна структура неподаткових надходжень наведена у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка та структура неподаткових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр., тис. грн.*

Складова	2023, тис. грн	2024, тис. грн	2025, тис. грн	% 24/23	% 25/24
Доходи від власності та підп. діяльності	46 991	69 354	85 065	+47,6	+22,7
Адмін. збори та платежі	163 484	191 195	187 510	+17,0	–1,9
плата за адмін. послуги	93 371	102 726	95 164	+10,0	–7,4
орендна плата за держ. майно	68 698	76 161	86 604	+10,9	+13,7
Інші неподаткові надходження	85 256	83 660	113 137	–1,9	+35,2
Власні надходж. бюджетних установ	851 700	716 324	743 118	–15,9	+3,7
РАЗОМ неподаткових	1 147 432	1 060 532	1 128 831	–7,6	+6,4

*Джерело: складено автором на основі даних Департаменту фінансів Чернівецької ОДА (ВА) [11, 12, 13]

Найбільшу частку в структурі неподаткових надходжень формують власні надходження бюджетних установ - 74,2 % у 2023 році. У 2024 році спостерігається суттєве їх зменшення - до 716,3 млн грн (-15,9 %), що пов'язано зі скороченням платних послуг в умовах воєнного стану: частина закладів перейшла на дистанційний режим роботи, а попит на окремі категорії платних послуг значно знизився. У 2025 році відбулося часткове відновлення - до 743,1 млн грн (+3,7 %).

Позитивну динаміку демонструють доходи від власності та підприємницької діяльності: з 47,0 млн грн у 2023 до 85,1 млн грн у 2025 році (+81,0 % за два роки). Ключовою складовою є надходження від орендної плати за державне майно: 68,7→76,2→86,6 млн грн, що відображає планомірну роботу органів місцевого самоврядування щодо ефективного управління комунальним майном. Динаміку складових наведено на рис. 2.9.

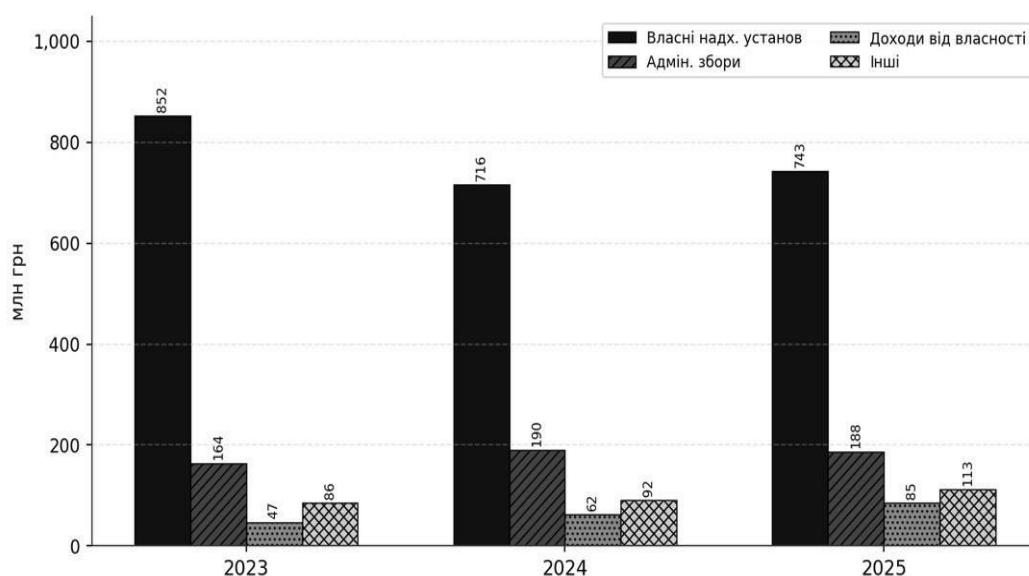

Рис. 2.9. Динаміка складових неподаткових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр., млн грн*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Горизонтальна діаграма даного рисунка наочно демонструє домінуючу роль власних надходжень бюджетних установ у структурі неподаткових надходжень та їх нестабільність впродовж досліджуваного періоду.

Власні надходження бюджетних установ є найбільшою складовою неподаткових надходжень, проте водночас найбільш чутливою до змін в умовах воєнного стану. Для розуміння їх динаміки важливо розглянути галузевий розподіл цих надходжень (рис. 2.10).

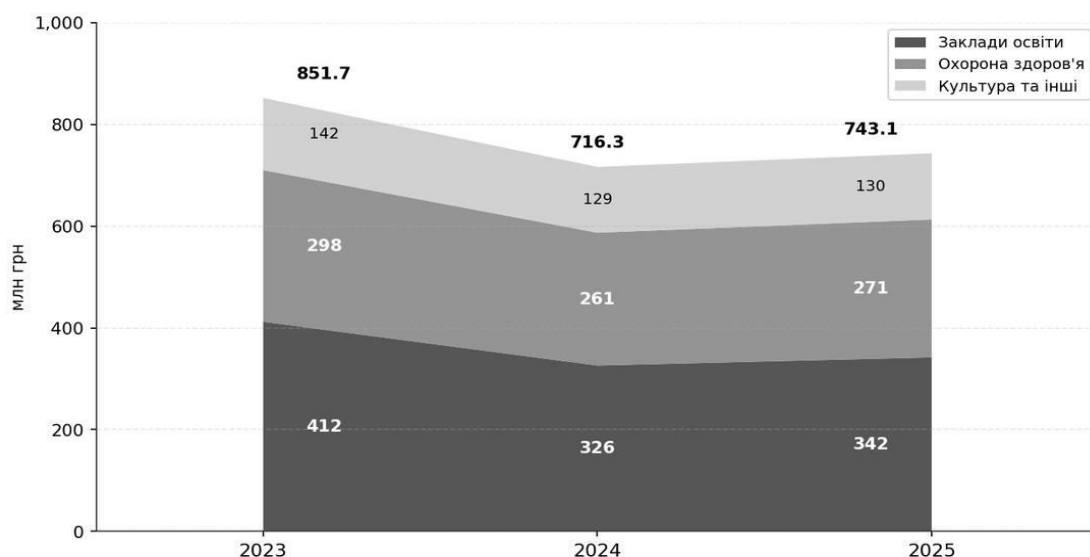

Рис. 2.10. Власні надходження бюджетних установ місцевих бюджетів

Чернівецької обл. у розрізі галузей за 2023–2025 рр., млн грн*

*Джерело: розраховано автором на основі [11, 12, 13]

Наведений рис. 2.10 показує, що найбільшу питому вагу у власних надходженнях бюджетних установ займають заклади освіти (~48–49 %), дещо менше - охорони здоров'я (~36–37 %), решта припадає на заклади культури та інших галузей. Падіння у 2024 р. відбулося рівномірно в усіх галузях, найбільш відчутним воно було для закладів освіти (–86 млн грн, або –20,9 %) та охорони здоров'я (–37 млн грн, або –12,4 %), що пов'язано з переходом закладів на дистанційний режим роботи та скороченням обсягу платних послуг у зв'язку з відтоком населення. У 2025 р. відбулося часткове відновлення в усіх галузях, однак обсяги ще не досягли рівня 2023 р.

Надходження від власності та підприємницької діяльності, попри відносно невелику абсолютну суму (47,0–85,1 млн грн), є стратегічно важливою складовою, оскільки мають найвищі темпи зростання. Ключовим рушієм є систематичне підвищення ставок орендної плати за об'єкти комунальної власності: у 2023 р. — 68,7 млн грн, у 2024 р. — 76,2 млн грн (+10,9 %), у 2025

р. — 86,6 млн грн (+13,7 %). Цей тренд відображає активізацію роботи органів місцевого самоврядування щодо ефективного управління комунальним майном та переоцінку орендних ставок відповідно до ринкових умов [50].

Адміністративні збори та платежі у 2025 р. незначно скоротились до 187,5 млн грн (–1,9 % до 2024 р.), проте ця динаміка неоднорідна: плата за адміністративні послуги зменшилась на 7,4 % (до 95,2 млн грн), тоді як орендна плата за державне майно зросла на 13,7 %. Зменшення плати за адміністративні послуги пояснюється переходом низки операцій у цифровий безоплатний формат через систему "Дія" — що є свідомою управлінською політикою, а не погіршенням роботи адмінорганів. Інші неподаткові надходження зросли у 2025 р. на 35,2 % (до 113,1 млн грн), що пов'язано з посиленням адміністративного контролю у сфері торгівлі та благоустрою.

Аналіз структури офіційних трансфертів виявляє важливий структурний зсув: частка дотацій у загальному обсязі скорочується - з 35,9 % (2023) до 28,5% (2024), тоді як частка субвенцій зростає. Це свідчить про зміну характеру фінансової підтримки держави: від безумовної грошової допомоги до цільового фінансування конкретних пріоритетних програм. Дана тенденція наочно відображена на рис. 2.11.

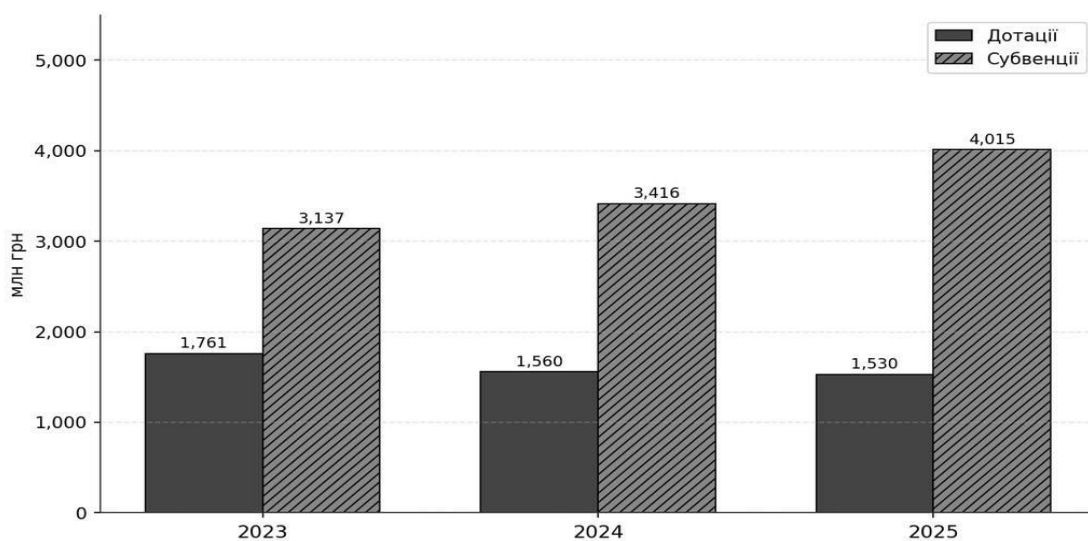

Рис. 2.11. Динаміка офіційних трансфертів (дотації та субвенції) місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 рр., млн грн*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

В той же час, дані з рис. 2.11 демонструють, що зменшення базової дотації у 2024 році (–19,8 %) компенсувалося зростанням субвенцій, насамперед освітньої (понад 3 030 млн грн у 2024–2025 рр.). Загальний обсяг трансфертів у 2025 році зріс на 12,9%, що відображає збільшену потребу регіону в державній підтримці в умовах воєнного стану. Доходи від операцій з капіталом зросли з 223,2 млн грн у 2023 до 330,0 млн грн у 2024 (+47,9 %), однак у 2025 дещо зменшились до 319,7 млн грн (–3,1 %). Нестабільний характер цих надходжень підкреслює їх непридатність для фінансування поточних потреб.

Для забезпечення наочності ключових індикаторів стану місцевих бюджетів Чернівецької обл. зведемо основні коефіцієнти на одному графіку (рис. 2.12).

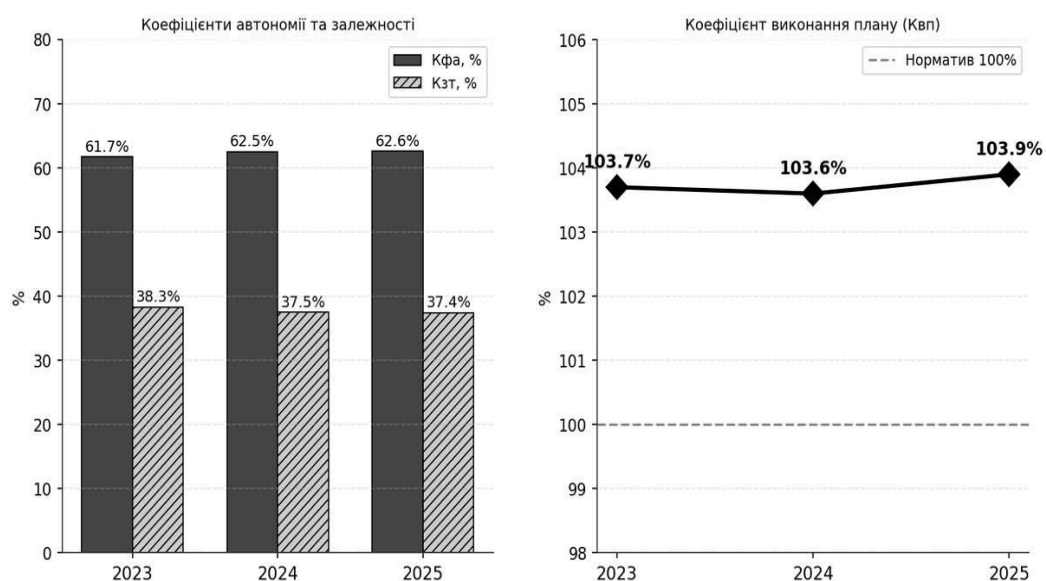

Рис. 2.12. Ключові коефіцієнти фінансового стану місцевих бюджетів Чернівецької обл. за 2023–2025 рр.*

*Джерело: розраховано автором на основі [11, 12, 13]

Наведений рис. 2.12 поєднує три аналітичних виміри на одному графіку: коефіцієнт фінансової автономії (зростає), коефіцієнт залежності від трансфертів (знижується) та коефіцієнт виконання плану (стабільно перевищує 100 %). Права вісь демонструє, що відхилення від плану є мінімальним і

стабільним - у межах 3,6–3,9 %, що свідчить про якість бюджетного планування. рис. 2.12 є підсумковою ілюстрацією загальної тенденції: поступового, хоча й повільного, зміцнення фінансової позиції місцевих бюджетів Чернівецької обл. в умовах воєнного стану.

Рівень трансфертної залежності (37,4 % у 2025 р.) є одним із найнижчих серед областей України і свідчить про порівняно вищу фінансову самодостатність регіону. Разом з тим збереження значної частки ПДФО (49,5 % власних доходів) обумовлює певну вразливість дохідної бази до законодавчих змін та кон'юнктурних коливань. Зростаюча роль місцевих податків і зборів (з 19,4 % до 23,8 % власних доходів за два роки) є позитивним структурним зрушенням, що підвищує стійкість і диверсифікацію надходжень.

Таким чином, аналіз стану формування надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023–2025 роки дозволяє сформулювати такі висновки. Загальний обсяг доходів стабільно зростає (+13,2 % у 2025 р.) завдяки відновленню економічної активності та підвищенню рівня заробітних плат. Власна доходна база зміцнюється переважно за рахунок місцевих податків і збору та акцизу - більш стійких джерел. Неподаткові надходження демонструють часткове відновлення після падіння 2024 року, однак стабільність власних надходжень бюджетних установ залишається під ризиком. Трансферти зберігають значну питому вагу (37–38 % загальних доходів), а їх структура зміщується на користь цільових субвенцій. Ці тенденції слугуватимуть підґрунтям для ідентифікації викликів та формулювання пропозицій у третьому розділі роботи.

РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ НАДХОДЖЕНЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Виклики стабільності та прогнозованості бюджетного забезпечення територіальних громад

Повномасштабне збройне вторгнення Російської Федерації в Україну, що розпочалося у лютому 2022 року, кардинально змінило умови функціонування місцевих бюджетів. Якщо в довоєнний та ковідний (2020) період основні виклики для дохідної бази мали переважно економічну природу, то в умовах воєнного стану до них додалися безпрецедентні структурні, демографічні та законодавчі потрясіння, що суттєво ускладнили забезпечення стабільності та прогнозованості бюджетного забезпечення територіальних громад. Як відзначає Радіонов Ю. Д., з початком російського вторгнення змінилися умови, пов'язані з наповненням бюджетів та формуванням видатків, оскільки припинила економічну діяльність низка вітчизняних підприємств, що призвело до дефіциту бюджетів та суттєво відрізняло ситуацію від умов мирного часу [44].

За даними порталу «Децентралізація», збройний конфлікт значно вплинув на фінансову спроможність громад, спричинивши диспропорції у розподілі ресурсів та створивши нові виклики для місцевого самоврядування [26]. Аналіз виявляє принаймні сім ключових груп викликів для стабільності місцевих бюджетів, які схематично відображено на рис. 3.1. Особливої уваги потребує питання зменшення залежності місцевих бюджетів від трансфертів із державного бюджету, оскільки надмірна дотаційність обмежує можливості громад самостійно визначати пріоритети розвитку. У цьому контексті важливим є формування стабільних джерел власних доходів, які дозволять органам місцевого самоврядування більш ефективно фінансувати соціальну інфраструктуру, відновлення територій та підтримку місцевого бізнесу.

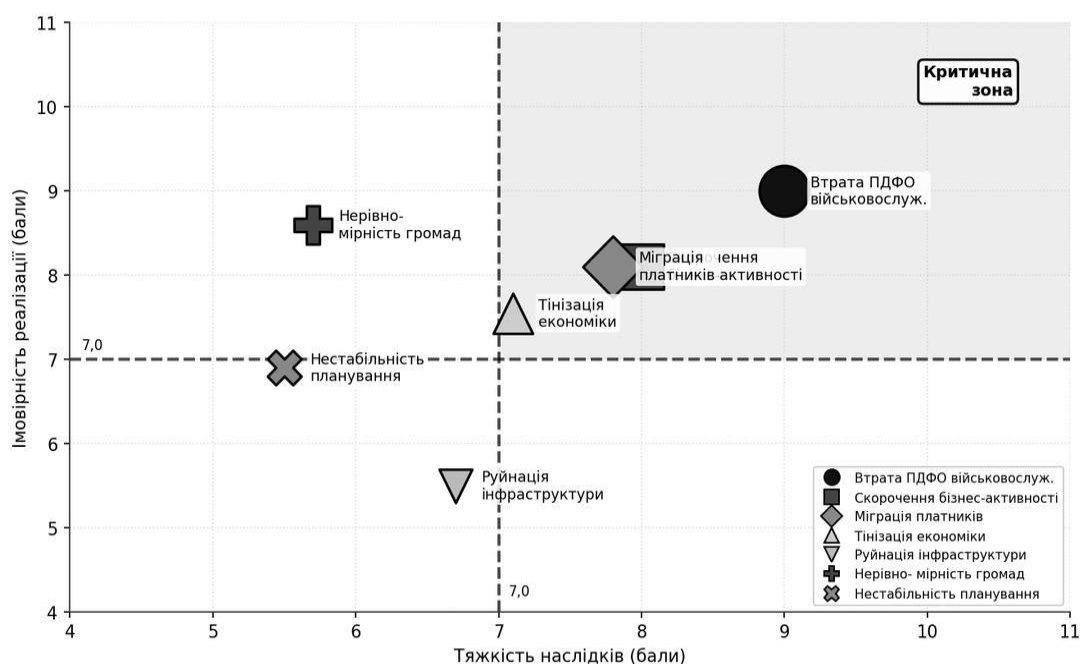

Рис. 3.1. Матриця ризиків для дохідної бази місцевих бюджетів
в умовах воєнного стану (оцінка за шкалою 1–10)*

*Джерело: складено автором на основі [44, 26, 34, 27]

Матриця ризиків (рис. 3.1) відображає виклики у координатах «тяжкість наслідків - імовірність реалізації», що дозволяє визначити критичну зону пріоритетних загроз. Найбільш критичними є: законодавчі зміни щодо ПДФО військовослужбовців, скорочення ділової активності та міграція платників - фактори, що одночасно мають високу імовірність і значний масштаб впливу на дохідну базу.

Перший та найбільш відчутний виклик - втрата ПДФО з доходів військовослужбовців - докладно розглянуто в Розділі 2 на матеріалах Чернівецької області. На загальнодержавному рівні цей захід торкнувся місцевих бюджетів всієї країни. Як зазначається в аналітичних матеріалах, до жовтня 2023 року цей податок був вагомим джерелом доходів для багатьох громад, особливо тих, де дислоковані військові частини [26]. Пилипенко Я. В. підкреслює, що законодавчі зміни, спричинені збройною агресією, стосовно здійснення бюджетної політики формували нові умови для виконання місцевих бюджетів в кожному окремому регіоні [34].

Другим суттєвим викликом є загальне скорочення ділової активності. З початку повномасштабного вторгнення значна кількість підприємств малого і середнього бізнесу припинила або обмежила діяльність - через руйнування майна, розрив ланцюгів постачання, відтік персоналу на фронт чи за кордон, перебої з енергопостачанням. За оцінками, у зонах активних бойових дій надходження від єдиного податку впали вдвічі і більше, частково збереглися лише надходження від малого бізнесу, що здійснював діяльність дистанційно [27]. Це безпосередньо вплинуло на обсяги єдиного податку та місцевих зборів у постраждалих регіонах.

Третій виклик - масштабна внутрішня міграція та демографічні зміни. З початку повномасштабної агресії мільйони українців змінили місце проживання: частина емігрувала за кордон, більша частина перемістилася у відносно безпечні регіони країни - насамперед центральні та західні. Це призвело до парадоксальної ситуації: громади-реципієнти ВПО (внутрішньо переміщених осіб) стикнулися з різким зростанням навантаження на соціальну інфраструктуру та видаткову частину бюджету при відносно повільнішому збільшенні доходів (оскільки ПДФО сплачується за місцем реєстрації роботодавця, а не фактичного проживання платника). Громади-донори, навпаки, втратили частину платників, але зберегли зобов'язання з підтримки залишеної інфраструктури [44].

Четвертий виклик - руйнування фізичної та господарської інфраструктури в постраждалих регіонах. Знищення підприємств, житлового фонду та об'єктів комунальної власності безпосередньо скорочує базу оподаткування (насамперед майнові податки та плату за землю), а також зменшує орендні та інші неподаткові надходження. За оцінками міжнародних організацій, загальний обсяг матеріального збитку від руйнування інфраструктури та майна в Україні вже перевищив 500 млрд дол. США, що формує гігантський запит на відновлення, значна частина якого покладатиметься на місцеві бюджети [43].

П'ятим викликом є нерівномірність фінансового стану громад: диспропорції між умовно «безпечними» громадами, які отримали нових платників-переселенців та переміщений бізнес, і громадами прифронтової зони чи окупованих територій, що фактично втратили весь економічний потенціал. Горин В. П. та Савчук С. В. підкреслюють, що в умовах воєнного стану суттєво збільшилася асиметрія фінансових ресурсів між громадами, що актуалізує пошук інструментів горизонтальної кооперації та вирівнювання [8].

Фінансова асиметрія між громадами набула в умовах воєнного стану особливо виразного прояву. Дані про рівень власних доходів на одного мешканця у розрізі регіонів свідчать про значні диспропорції (рис. 3.2).

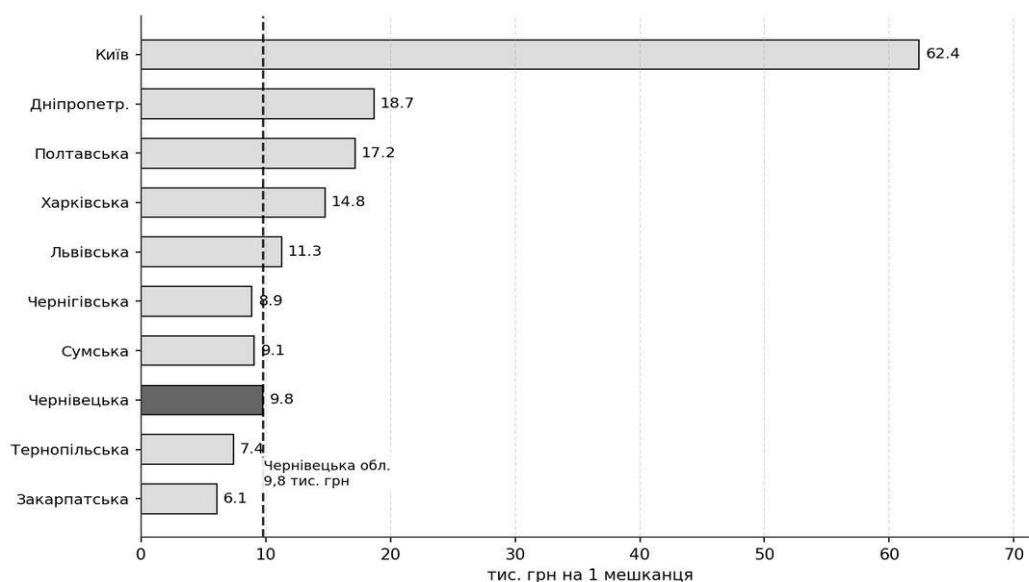

Рис. 3.2. Власні доходи місцевих бюджетів на одного мешканця у вибірці регіонів України у 2024 р., тис. грн.*

*Джерело: складено автором на основі [24, 2]

Рис. 3.2 демонструє, що розрив між найбільш і найменш забезпеченими регіонами є разючим: Київ - 62,4 тис. грн на мешканця, Закарпатська область - лише 6,1 тис. грн, тобто у 10,2 раза менше. Чернівецька область із показником 9,8 тис. грн перебуває у нижньому квартилі рейтингу. Разом з тим регіон випереджає прифронтові та постраждалі від бойових дій громади, де показник є ще нижчим.

Порівняння структури власних доходів між умовно безпечними і постраждалими регіонами виявляє характерні відмінності (рис. 3.3), що частково пояснюють різний рівень їх фінансової стійкості.

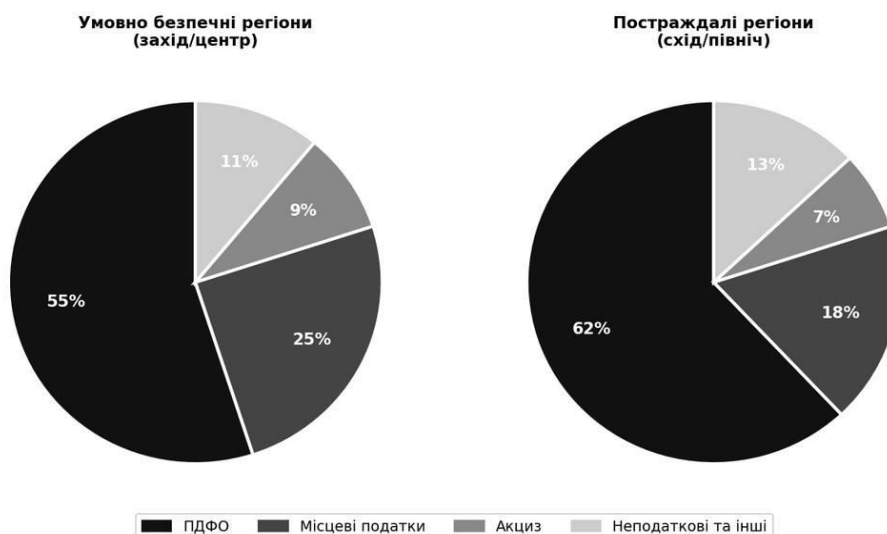

Рис. 3.3. Структура власних доходів місцевих бюджетів
безпечних та постраждалих регіонів України у 2024 р., %*

*Джерело: складено автором на основі [24, 2]

Наведений рис. 3.3 ілюструє, що постраждалі регіони мають вищу залежність від ПДФО (62 % проти 55 %) при меншій частці місцевих податків. Це пояснюється тим, що малий та середній бізнес (основна база ЄП та майнових платежів) в умовах бойових дій суттєво скоротив діяльність, тоді як ПДФО від зайнятих у публічному секторі певною мірою зберігся. Така структура є менш диверсифікованою і більш вразливою. Це дасть змогу не лише стабілізувати фінансове забезпечення громад, а й створити передумови для їхнього подальшого соціально-економічного розвитку навіть в умовах нестабільного зовнішнього середовища. У довгостроковій перспективі такі зміни сприятимуть підвищенню фінансової спроможності територіальних громад, зміцненню місцевого самоврядування та більш ефективному використанню наявних бюджетних ресурсів. Для системного порівняння фінансової спроможності різних груп регіонів наведемо узагальнені характеристики (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика регіонів України за рівнем фінансової
спроможності місцевих бюджетів у 2024 р.*

Група регіонів	Власні доходи на 1 мешк., тис. грн (2024)	Частка трансф., %	Частка ПДФО у власних доходах, %	Темп зрост. власних доходів 2024/2022, %	Ключова характеристика
Безпечні регіони (захід/центр)	9,8–18,7	38–45	53–58	+28–35	Приріст платників і бізнесу за рахунок ВПО та релокації
Промислові регіони (центр/схід)	14,8–62,4	25–40	48–55	+5–18	Відновлення після втрат 2022 р., збереження промбаз
Чернівецька область	9,8	37,4	54,9	+25,7	Прикордонний регіон, відносно безпечний, розвиток транскордонної торгівлі
Прифронтові/постраждалі регіони	3,2–8,1	55–72	60–68	–15 – –40	Зруйнована база оподаткування, критична залежність від трансфертів

*Джерело: складено автором на основі [24, 2]

Дані табл. 3.1 підтверджують, що Чернівецька область займає проміжне положення у рейтингу регіонів: її показники кращі за прифронтові громади, однак нижчі за промислові регіони. Частка трансфертів у 37,4 % є одним із найнижчих значень серед областей, що свідчить про відносно вищу фінансову самодостатність. Водночас значна залежність від ПДФО (54,9 %) і порівняно невисокий рівень власних доходів на мешканця (9,8 тис. грн.) вказують на збереження структурних обмежень, які потребують системного вирішення.

Шостим викликом є зростання тіньової економіки. В умовах воєнного стану частина підприємців перейшла у неформальний сектор, щоб уникнути оподаткування або спростити ведення бізнесу. Це безпосередньо зменшує базу

єдиного та інших місцевих податків, ускладнює прогнозування та підвищує волатильність надходжень [33].

Сьомий виклик - зниження прогнозованості та горизонту бюджетного планування. Воєнний стан зумовив відмову від середньострокового бюджетного планування та підвищену частоту змін до затверджених бюджетів. За даними Всеукраїнської асоціації ОТГ, у 2025 році було відновлено середньострокове планування місцевих бюджетів, що є позитивним сигналом [28]. Проте невизначеність щодо термінів завершення бойових дій та обсягів відновлення суттєво ускладнює формування реалістичних бюджетних прогнозів на більш ніж однорічний горизонт. Як констатує стаття у виданні «Економіка та суспільство», місцеві бюджети стикнулися з низкою викликів та змін, які вимагають ретельного аналізу та розробки стратегічних рішень для подолання можливих майбутніх труднощів [29].

Окремої уваги заслуговує динаміка власних доходів місцевих бюджетів України в цілому в контексті впливу воєнного стану (рис. 3.4). Дані свідчать, що, попри все, загальний тренд виявився стійкішим, ніж очікувалось на початку повномасштабного вторгнення.

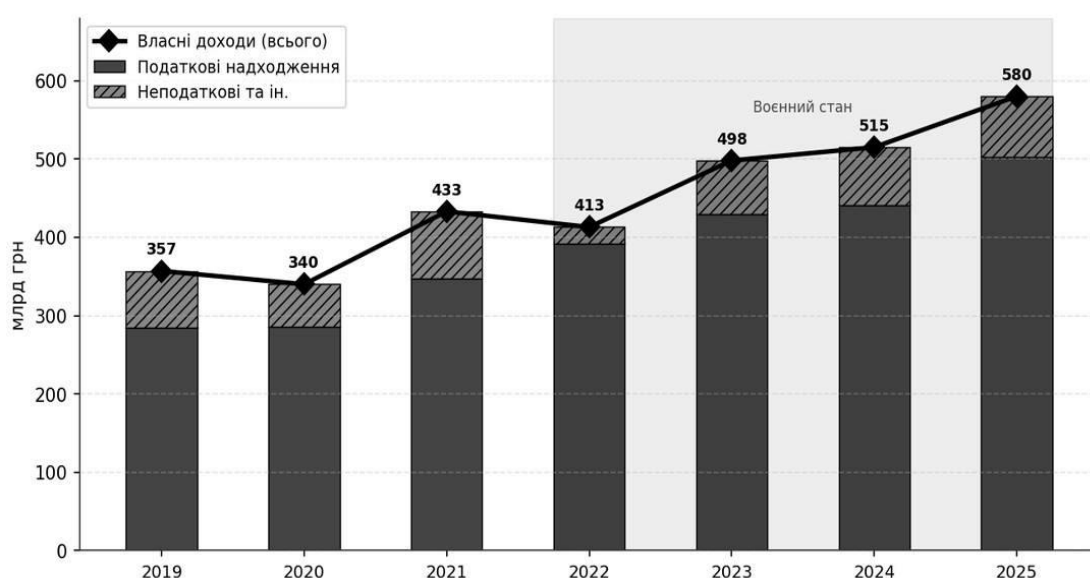

Рис. 3.4. Динаміка власних доходів місцевих бюджетів України за 2019–2025 рр., млрд грн (оцінка)*

*Джерело: складено автором на основі [44, 26, 1, 2]

Рис. 3.4 ілюструє характерний «W-подібний» профіль динаміки: після зростання 2019–2021 рр. відбулося скорочення у 2022 р. (–4,6 %), яке вже у 2023 р. повністю компенсувалося відновленням (+20,6 %). У 2024–2025 роках тенденція зростання продовжується, хоча темпи уповільнились. Слід зазначити, що фактичне падіння 2022 р. виявилось значно меншим, ніж прогнозувалося на початку вторгнення, - завдяки стабільності ПДФО у регіонах з активним воєнним контингентом та зростанню місцевих податків. Частка трансфертів у загальних доходах у 2022 р. тимчасово зросла до ~52 %, проте вже у 2023–2025 рр. знижується до 37–38 % (рис. 3.8, що наведено далі), що свідчить про поступове відновлення фінансової самодостатності.

Окрема проблема - відновлення реверсної дотації, яку було призупинено з початком воєнного стану (заможні громади перестали передавати ресурс до державного бюджету). Її відновлення у 2025 р. є методологічно важливим кроком до нормалізації міжбюджетних відносин, хоча одночасно зменшує обсяг ресурсів у тих громадах, що мають достатні власні доходи [28].

Таким чином, дослідження викликів стабільності місцевих бюджетів в умовах воєнного стану свідчить про їх досить комплексний, структурний та взаємопов'язаний характер: постійні законодавчі зміни, різного роду демографічні зрушення спричинені війною, значні руйнування місцевої інфраструктури та зростання тіньової економіки формують потрійний тиск на дохідну базу. Водночас стабільність загальнонаціональних показників власних доходів місцевих бюджетів підтверджує певну адаптаційну спроможність системи. Зниження рівня трансфертної залежності до 37 % у 2025 р. є позитивним сигналом і свідчить про поступове зміцнення фінансової автономії місцевих громад.

Для системного аналізу загальнонаціональних тенденцій розглянемо зведені показники динаміки власних доходів місцевих бюджетів України та їх співвідношення з ВВП за 2019–2025 роки (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка власних доходів місц. Бюджетів відносно ВВП 2019–2025 рр.*

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025*
Власні доходи МБ, млрд грн	357,0	340,0	433,0	413,0	498,0	515,0	580,0
Темп приросту, %	+18,5	–4,8	+27,4	–4,6	+20,6	+3,7	+12,6
Трансферти МБ, млрд грн	383,0	358,0	407,0	439,0	430,0	438,0	486,0
Частка трансфертів у доходах МБ, %	51,7	51,3	48,4	51,5	46,3	46,0	45,6
ВВП номінальний, млрд грн	3 975	4 194	5 459	4 509	7 288	8 148	9 230
Власні доходи МБ / ВВП, %	9,0	8,1	7,9	9,2	6,8	6,3	6,3

*Джерело: складено автором на основі [44, 26, 1, 2]; * - оцінка

Дані табл. 3.2 розкривають кілька важливих тенденцій. По-перше, відношення власних доходів місцевих бюджетів до ВВП у 2022–2025 роках знизилось порівняно з довоєнним рівнем (9,0 % у 2019 р.) до 6,3–9,2 %, що частково пояснюється суттєвою зміною номінального ВВП внаслідок масштабної деструкції економіки та значних коливань обмінного курсу. По-друге, частка трансфертів у сукупних доходах місцевих бюджетів, попри тимчасове зростання у 2022 р. (51,5 %), утримує тенденцію до поступового зниження, наближаючись до рівня 45–46 %. По-третє, абсолютні обсяги власних доходів зростають, що свідчить про певну адаптаційну стійкість системи.

Окрему увагу варто приділити взаємозв'язку між темпами приросту власних доходів місцевих бюджетів та динамікою реального ВВП країни (рис. 3.5).

Рис. 3.5 демонструє, що динаміка власних доходів місцевих бюджетів України в загальному кореспондує з динамікою ВВП, проте має власну специфіку. У 2022 р. падіння власних доходів (–4,6 %) виявилось значно меншим, ніж падіння реального ВВП (–28,8 %), - передусім завдяки різкому

збільшенню ПДФО від військовослужбовців та зростанню номінальних зарплат в умовах інфляції. У 2023 р. власні доходи зросли на 20,6 %, перевищуючи темп відновлення ВВП (+5,3 %). Це підтверджує, що місцеві бюджети мають власні інституційні механізми стійкості, які певною мірою незалежні від загальних макроекономічних коливань.

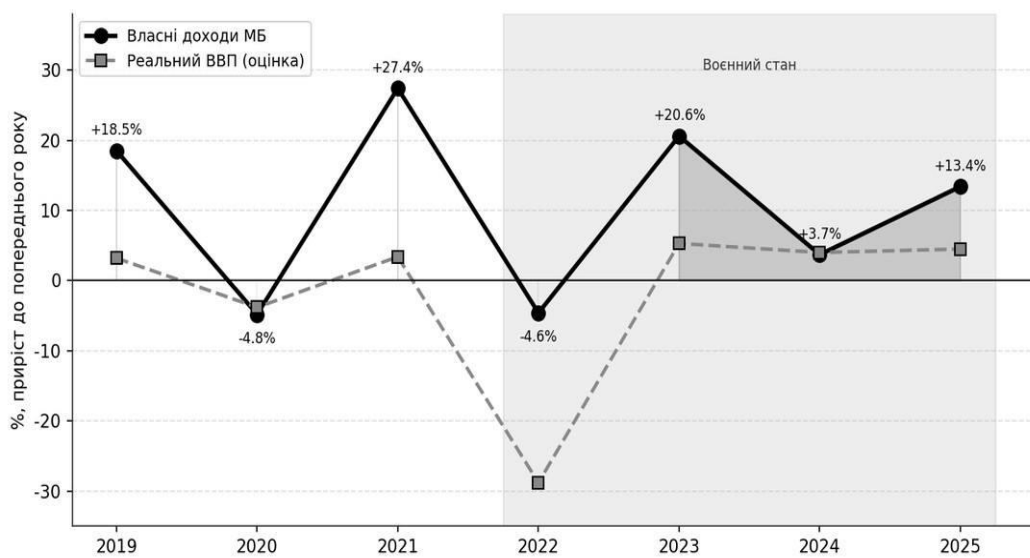

Рис. 3.5. Темпи приросту власних доходів місцевих бюджетів України та реального ВВП за 2019–2025 рр., %*

*Джерело: складено автором на основі [44, 1, 2]

Серед викликів, які набули особливої гостроти у 2024–2025 роках, слід окремо виділити проблему енергетичної безпеки. Масовані удари по об'єктах енергетичної інфраструктури спричинили значні простої промислових підприємств, підвищення виробничих витрат і скорочення прибутків суб'єктів господарювання. За оцінками Горина В. П. та Савчука С. В., кожен відсоток скорочення промислового виробництва спричиняє відповідне зменшення надходжень від ПДФО та прибуткового податку в середньому на 0,4–0,6 % [8].

Мобілізація охопила значну частину економічно активного населення - найбільш продуктивних і найвище оплачуваних категорій працівників. З одного боку, виплати військовослужбовцям і зростання мінімальної заробітної плати частково компенсували випадіння ПДФО від цивільного сектору. З іншого

боку, скорочення кваліфікованої робочої сили стримує відновлення виробничого потенціалу і створює довгострокові ризики для бази оподаткування [33].

3.2. Перспективи активізації дохідної бази місцевих бюджетів України в кризових умовах

Аналіз сучасного стану та тенденцій формування надходжень місцевих бюджетів дозволяє перейти до розгляду перспективних напрямів активізації їх дохідної бази в умовах кризи. Зміцнення фінансової спроможності громад є стратегічним завданням, вирішення якого в короткостроковій перспективі в умовах тривання воєнного стану, і в довгостроковій у процесі повоєнного відновлення, - вимагає різних, але взаємодоповнюючих підходів.

Першочерговим та найбільш ємним за потенційним ефектом напрямом є детінізація економіки. За різними оцінками, тіньова економіка в Україні охоплює 40–50 % ВВП, що означає величезний обсяг неоподаткованого обігу [33]. Посилення фіскального контролю, цифровізація касових операцій та прозорість платіжних потоків — ключові інструменти для залучення цих ресурсів до легального обігу. Горин В. П. і Савчук С. В. обґрунтовують, що саме детінізація є одним із найважливіших резервів нарощування фінансових ресурсів громад в умовах воєнного стану: зокрема, запровадження обов'язкового використання РРО та е-чеків у сфері торгівлі та послуг значно збільшило охоплення платників єдиного та акцизного податку [8]. Важливо, що детінізація підвищує не лише обсяги, а й рівномірність надходжень між громадами, оскільки саме в слабших громадах частка тіньового сектору, як правило, є вищою.

Другий перспективний напрям - розширення бази єдиного податку через стимулювання реєстрації нових суб'єктів малого підприємництва. Воєнний стан парадоксально стимулював розвиток окремих сегментів малого бізнесу: мікровиробництво, дистанційні послуги, e-commerce. Сприяння їх виходу з

тіньового сектору та реєстрації як платників єдиного податку здатне суттєво збільшити надходження до місцевих бюджетів без підвищення ставок оподаткування. Ця ідея кореспондує з пропозиціями, висловленими у роботах Чеберяко О. В. та Дем'янчук О. П. [52, 10], щодо необхідності розширення фінансових повноважень місцевих органів самоврядування на законодавчому рівні, зокрема надання їм права самостійно визначати перелік цільових зборів у рамках встановлених законом обмежень.

Третій напрям - підвищення ефективності адміністрування майнових податків. Незважаючи на стабільне зростання, податок на майно та плата за землю в Україні залишаються значно нижчими за потенційний рівень через застарілу нормативну грошову оцінку земель і нерухомості. Актуалізація грошової оцінки та перехід до ринкових принципів оцінювання здатні суттєво збільшити надходження від земельного податку та податку на нерухоме майно, не підвищуючи їх ставки [9]. Практика країн Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі та Чехії, підтверджує, що майновий податок на основі ринкової оцінки є стабільним і рецесійно стійким джерелом доходів місцевих бюджетів [31].

Четвертий напрям - розвиток державно-приватного партнерства (ДПП) та залучення іноземних грантів і технічної допомоги. В умовах активного міжнародного сприяння відновленню України відкриваються можливості для залучення ресурсів ЄС, МВФ, що знімає навантаження з місцевих бюджетів і вивільняє власні надходження для поточних потреб. Як зазначається в аналітичних дослідженнях, ЄС четвертий рік активно акумулює кошти через фонди та програми допомоги, залучаючи МВФ, ЄБРР, ЄІБ та благодійні фонди [7]. Розробка та впровадження механізмів ДПП для відновлення об'єктів комунальної власності та інфраструктури дозволить приватному капіталу брати участь у фінансуванні громадських потреб в обмін на довгострокові концесійні угоди чи угоди про оренду.

П'ятим напрямом є цифровізація адміністративних послуг та комунальних платежів. Впровадження систем електронного адміністрування

через портал «Дія» та ЦНАП, підвищує доступність адміністративних послуг прозорість фінансових потоків. Розширення переліку послуг, що надаються в електронному форматі, скорочення корупційних ризиків і відповідне збільшення збору адміністративних платежів є реалістичним і відносно швидко реалізовуваним резервом зростання неподаткових надходжень [18].

Шостим напрямом є активізація управління комунальним майном. Орендна плата за об'єкти комунальної власності демонструє стабільне зростання, проте потенціал цього джерела ще не вичерпано. Інвентаризація комунального майна, монетизація земельних ресурсів громади через прозорі аукціони — це практичні кроки, що здатні суттєво збільшити доходи від власності без потреби у законодавчих змінах [50].

Узагальнені перспективні напрями та порівняння їх очікуваного ефекту у короткостроковій та довгостроковій перспективах наведено на рис. 3.6.

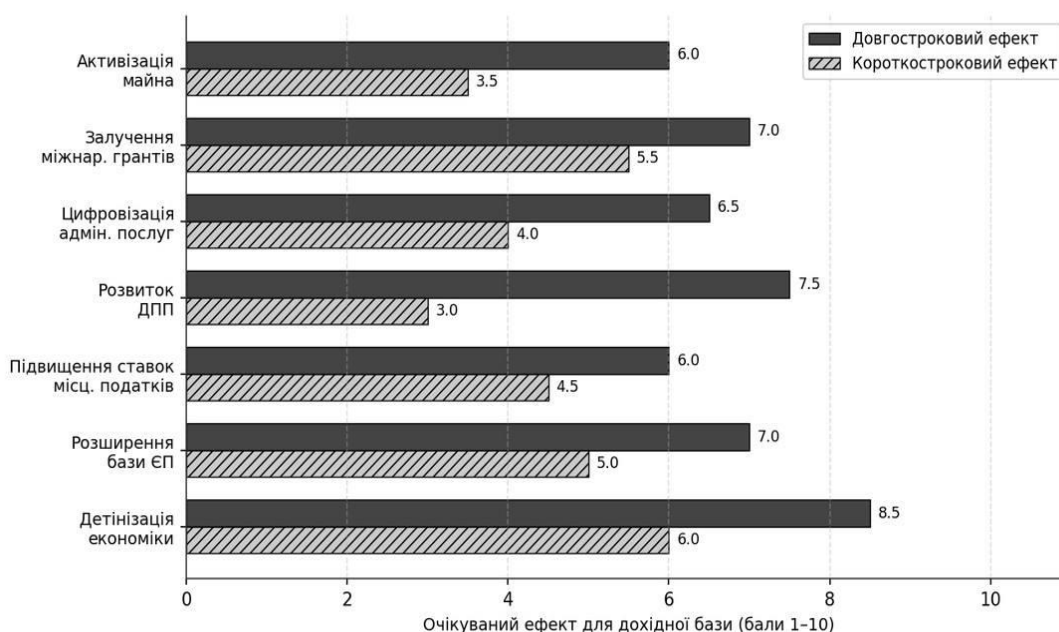

Рис. 3.6. Оцінка очікуваного ефекту перспективних заходів щодо зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, бали 1–10*

*Джерело: складено автором на основі [44, 8, 10, 9, 31, 7, 18]

Важливим аспектом перспективної трансформації є зміна співвідношення між дотаціями та субвенціями у структурі офіційних трансфертів. Дотації надаються без конкретного цільового призначення і фактично компенсують

нестачу власних доходів, тоді як субвенції спрямовуються на реалізацію конкретних програм і мають стимулювальний характер. Порівняння структури трансфертів 2023 і 2025 років наочно демонструє цей зсув (рис. 3.7).

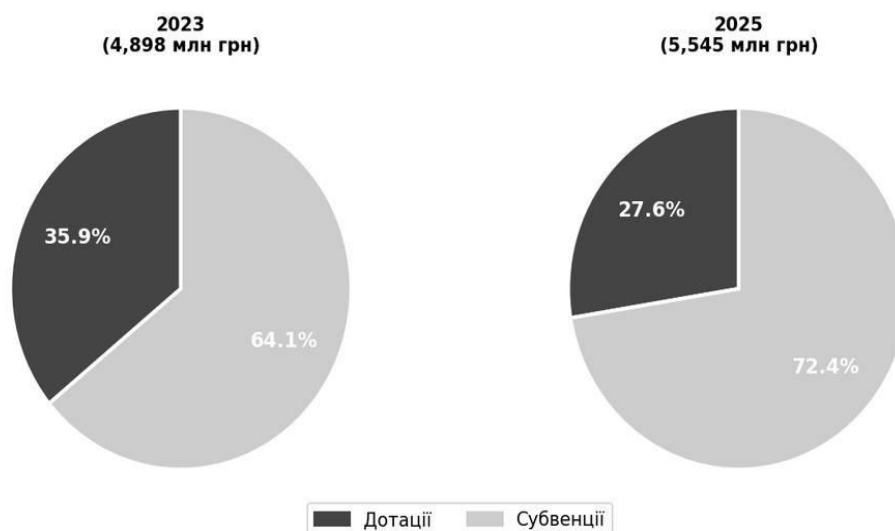

Рис. 3.7. Зміна структури офіційних трансфертів місцевих бюджетів

Чернівецької обл.: порівняння 2023 та 2025 рр., млн грн*

*Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Рис. 3.7 ілюструє структурний зсув: частка дотацій скоротилась з 35,9% у 2023 р. до 27,6 % у 2025 р., а субвенцій зросла з 64,1 % до 72,4 %. Абсолютний обсяг субвенцій збільшився з 3 137,2 до 4 015,2 млн грн (+27,9 %), що відображає зростання цільового фінансування освітньої субвенції, медичної субвенції та субвенцій на відновлення інфраструктури. Натомість базова дотація скоротилась на 13,1 %, що є відображенням поступового зміцнення власної дохідної бази громад Чернівецької області як відносно безпечного регіону.

Суттєвим перспективним напрямом є посилення горизонтального фінансового співробітництва між громадами. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» надає правову основу для спільного фінансування міжмуніципальних проектів та координації у сфері публічних послуг. В умовах воєнного стану, коли частина громад суттєво збільшила

фінансове навантаження через прийом ВПО, механізми горизонтального вирівнювання набувають нового стратегічного значення [51].

Окремим напрямом, що має особливий потенціал для Чернівецької області як прикордонного регіону з ЄС, є розвиток транскордонного співробітництва в рамках єврорегіонів та програм Interreg. Це дозволяє залучати кошти ЄС для розвитку інфраструктури та підтримки місцевого бізнесу, що опосередковано зміцнює дохідну базу місцевих бюджетів через стимулювання ділової активності та зростання зайнятості [7].

Реалізація визначених напрямів потребує вирішення системних передумов: законодавчого врегулювання механізмів ДПП на місцевому рівні, підвищення адміністративної спроможності органів місцевого самоврядування, запровадження програмно-цільового методу бюджетування на рівні всіх громад. Ці кроки сформують інституційне підґрунтя для ефективного використання розширених фінансових ресурсів та забезпечать прозорість управління публічними фінансами [10, 50].

Рис. 3.6 ілюструє, що найвищий довгостроковий ефект мають детінізація економіки (8,5 балів) та розвиток ДПП (7,5 балів), тоді як у короткостроковій перспективі - залучення міжнародних грантів та активізація майна громади. Це свідчить про необхідність диференційованого підходу: поєднання заходів швидкого реагування з реалізацією системних реформ.

Водночас ключовим інституційним кроком для довгострокового зміцнення дохідної бази є відновлення і продовження реформи децентралізації. Попри воєнні умови, завершення формування спроможних територіальних громад, зокрема добровільне об'єднання малих та економічно слабких громад, є критично важливим для подолання фінансової асиметрії. Дослідники звертають увагу, що нарощування бюджетної спроможності громад супроводжується збереженням асиметрії фінансових ресурсів, що актуалізує пошук інструментів горизонтальної кооперації для зменшення трансфертної залежності [51].

Важливим індикатором ефективності реалізованих та планованих заходів є динаміка рівня залежності місцевих бюджетів від офіційних трансфертів (рис.

3.8), яка відображає загальний прогрес у забезпеченні фінансової автономії громад.

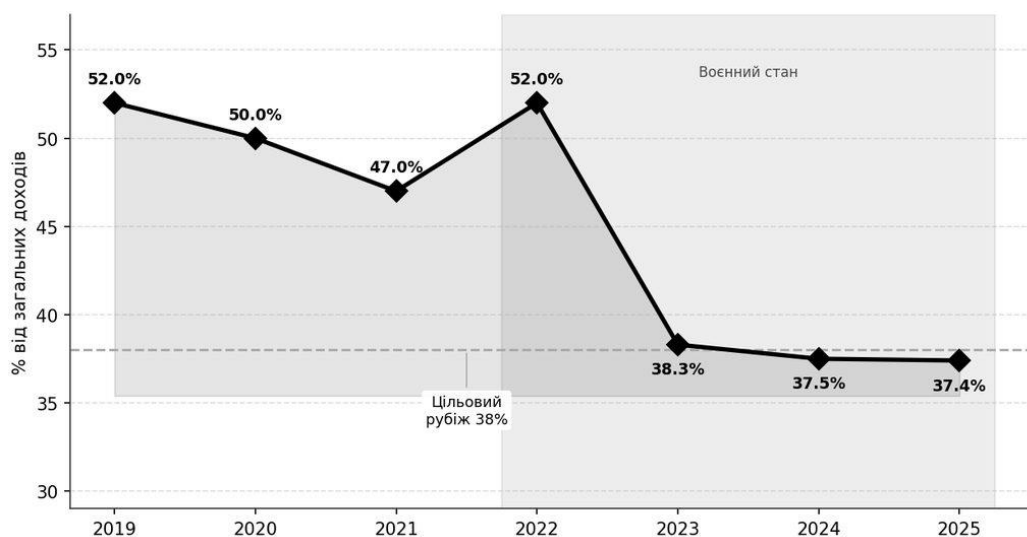

Рис. 3.8. Динаміка частки офіційних трансфертів у загальних доходах місцевих бюджетів України за 2019–2025 рр., %*

*Джерело: складено автором на основі [44, 26, 1]

На рис. 3.8 є фіксація позитивного тренду зниження трансфертної залежності: незважаючи на стрибок у 2022 р., починаючи з 2023 р. її частка стабільно скорочується і у 2025 р. досягає 37,4 %, найнижчого значення за весь досліджуваний період. Цей показник можна розглядати як умовний орієнтир: його подальше зниження до рівня 30–33% є реалістичним середньостроковим завданням за умови системної реалізації описаних вище заходів з нарощування власних доходів.

Окремої уваги заслуговує законодавчий вимір перспектив. Серед запропонованих у фаховій літературі пропозицій особливо виділяються: запровадження сплати ПДФО за місцем здійснення діяльності структурних підрозділів (а не лише за місцем реєстрації юридичної особи), що дозволить зменшити диспропорції між промисловими і спальними районами; розширення переліку власних доходів місцевих бюджетів шляхом часткового зарахування до них акцизу з виробників підакцизних товарів; посилення повноважень

органів місцевого самоврядування у сфері контролю за справами місцевих податків і зборів [52, 10].

Для Чернівецької області зокрема, враховуючи результати аналізу Розділу 2, пріоритетними є: підтримка зростаючого сегменту єдиного платника та майнового оподаткування, активізація орендних надходжень від комунального майна (що вже демонструє стабільне зростання на 10–14 % щорічно), а також залучення міжнародних грантів у рамках відновлення інфраструктури для збереження потенціалу доходів від операцій з капіталом. Відносно безпечне розташування регіону і збереження адміністративного та освітнього потенціалу формують сприятливі умови для реалізації зазначених напрямів.

П'ятим напрямом є цифровізація адміністративних послуг та комунальних платежів. Система електронного урядування через «Дію» та ЦНАП підвищує доступність послуг, скорочує корупційні ризики і сприяє збільшенню адміністративних зборів. Громади, що активно впровадили е-послуги, демонструють зростання адміністративних надходжень на 8–15 % [18]. Для Чернівецької області, де ЦНАП є добре розвиненим, це є реалістичним короткостроковим резервом. Для конкретизації пропозицій доцільно систематизувати рекомендовані заходи за горизонтами реалізації (табл. 3.3). Водночас важливо враховувати, що підвищення ефективності формування місцевих бюджетів потребує не лише збільшення обсягів надходжень, а й удосконалення механізмів їх планування та використання. Особливе значення має запровадження більш прозорого контролю за бюджетними ресурсами, що дозволить громадам краще визначати пріоритетні напрями фінансування. Це сприятиме більш раціональному розподілу коштів між поточними потребами, відновленням інфраструктури та довгостроковими проєктами розвитку територій.

Таблиця 3.3

Рекомендований план заходів зі зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів
Чернівецької області*

Горизонт	Захід	Очікуваний ефект	Відповідальний суб'єкт
2025-2026 (коротк.)	Залучення грантів ЄС/ЄБРР для відновлення комунальної інфраструктури	Вивільнення 150–300 млн грн власних ресурсів	ОДА, міська рада Чернівців
2025-2026 (коротк.)	Перегляд та підвищення ставок оренди комунального майна	+15–20% до орендних надходжень	Органи МСВ
2025-2026 (коротк.)	Цифровізація адміністративних послуг через ЦНАП та систему "Дія"	Зростання адм. зборів на 8–12%	Органи МСВ, Мінцифри
2026-2027 (середн.)	Розширення реєстру платників єдиного податку — легалізація мікробізнесу	+10–15% до ЄП	ДПС, органи МСВ
2026-2027 (середн.)	Запуск пілотних ДПП-проектів у сфері ЖКГ та дорожньої інфраструктури	Залучення 200–500 млн грн приватних інвестицій	ОДА, міська рада, МЕП
2028+ (довг.)	Актуалізація НГО земель і нерухомості (перехід до ринкової оцінки)	Зростання плати за землю та пн. на нерухомість на 25–40%	Держгеокадастр, органи МСВ
2028+ (довг.)	Законодавче запровадження сплати ПДФО за місцем діяльності підрозділів	Зменшення фіскальних диспропорцій між громадами	ВРУ, Мінфін

*Джерело: складено автором

Табл. 3.3 відображає комплексний план дій від негайних (2025–2026 рр.) до стратегічних (2028+). Ключовою ідеєю є поступовий перехід від ситуативних антикризових рішень до системних реформ, спрямованих на структурне зміцнення бази оподаткування. Дорожню карту взаємозв'язку між заходами різних горизонтів та спільною стратегічною метою наведено на рис. 3.9.

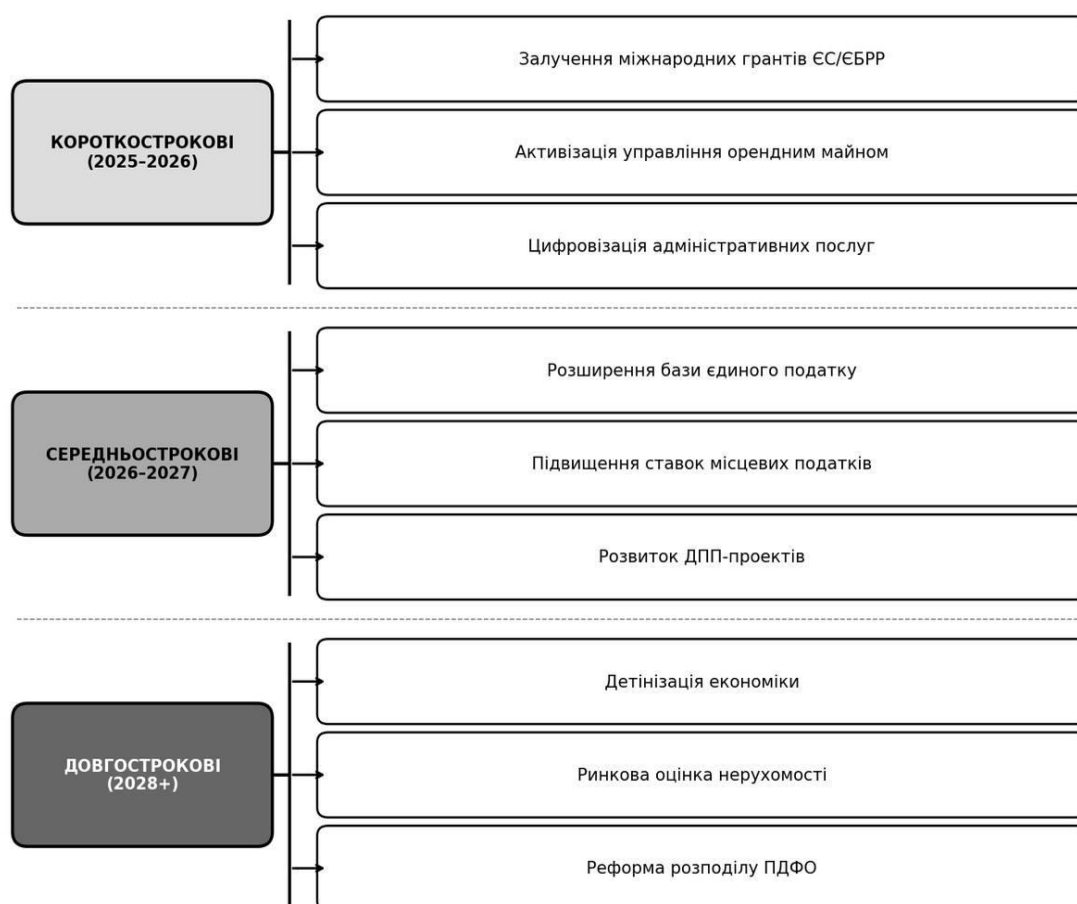

Рис. 3.9. Дорожня карта зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів Чернівецької обл. за горизонтами реалізації

Рисунок 3.9 ілюструє логіку поетапної реалізації заходів. Короткостроковий горизонт (2025–2026) спирається на ресурси, що вже є в розпорядженні громад і не потребують законодавчих змін: залучення грантів, активізація оренди, цифровізація послуг. Середньостроковий горизонт (2026–2027) передбачає заходи, що потребують координації з ДПС та бізнесом: розширення реєстру платників ЄП, ДПП-проекти. Довгостроковий горизонт (2028+) охоплює системні реформи законодавчого рівня — ринкова оцінка нерухомості, реформа розподілу ПДФО.

Для Чернівецької області цей процес є особливо перспективним з огляду на: географічну близькість до ЄС і можливості транскордонного

співробітництва; відносну збереженість економічного потенціалу; наявність потужного освітнього центру, тобто джерела кваліфікованих кадрів і платників ПДФО; розвиток туристичної та логістичної інфраструктури, що формує потенціал для нарощування акцизних надходжень і туристичного збору. Реалізація запропонованих заходів у сукупності з продовженням децентралізаційної реформи здатна забезпечити зниження рівня трансфертної залежності до цільових 30% у середньостроковій перспективі [7, 51].

Таким чином, перспективи активізації дохідної бази місцевих бюджетів України в кризових умовах є реальними та обґрунтованими, проте вимагають поєднання трьох ключових умов: по-перше, системних законодавчих змін, що розширять фінансову автономію громад і зменшать їх залежність від центральних трансфертів; по-друге, підвищення адміністративної спроможності органів місцевого самоврядування у частині управління власністю та адмініструванні доходів; по-третє, залучення міжнародних фінансових інструментів для фінансування відновлення та розвитку інфраструктури, що вивільнить власні ресурси громад для поточного функціонування. Взаємодія цих умов формує основу для стійкої дохідної бази місцевих бюджетів України у повоєнний період.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження теоретичних засад, практичного стану та перспектив формування податкових і неподаткових надходжень місцевих бюджетів в умовах воєнного стану на прикладі Чернівецької області за 2023–2025 роки. За результатами дослідження сформульовано такі висновки та рекомендації.

Теоретичний аналіз надходжень місцевих бюджетів охоплює кілька концептуальних рівнів: функціональний (класифікація та роль надходжень), інституційний (теорія бюджетного федералізму та фіскальної децентралізації Тібу, Масгрейва, Окейта), нормативний (оптимальний розподіл податкових повноважень між рівнями влади) та перерозподільний (теорія міжбюджетних трансфертів і фіскального вирівнювання). Надходження місцевих бюджетів класифікуються на податкові, неподаткові, доходи від операцій з капіталом та офіційні трансферти. Реформа децентралізації 2015 р. суттєво зміцнила дохідну базу: місцеві бюджети зросли з 68,6 млрд грн у 2014 р. до понад 500 млрд грн у 2025 р. Бюджетна система України є дворівневою: Державний бюджет і місцеві бюджети, де останні охоплюють обласні, районні бюджети та бюджети 1 470 територіальних громад.

Аналіз виконання місцевих бюджетів Чернівецької обл. за 2023–2025 рр. зафіксував стійке зростання: загальний обсяг доходів збільшився з 12,8 до 14,8 млрд грн (+15,9 %), власні доходи - з 7,9 до 9,3 млрд грн (+17,7 %). Плановий показник з власних доходів загального фонду щорічно перевиконувався на 3,6–3,9 %. Система коефіцієнтів фінансової стійкості підтверджує позитивну динаміку: коефіцієнт фінансової автономії зріс до 0,626 (норматив $> 0,5$), коефіцієнт залежності від трансфертів знизився до 0,374, а частка ПДФО у власних доходах скоротилась до 49,5%, наближаючись до нормативного рівня $< 0,6$. З 2022 р. Чернівецька обл. перевищує середній рівень фінансової автономії по Україні (62,6 % проти 54,4 % у 2025 р.).

Ключовою подією досліджуваного періоду стала законодавча зміна щодо ПДФО з доходів військовослужбовців (з жовтня 2023 р. до державного бюджету), що спричинила падіння цього податку на 11,1% у 2024 р. Проте вже у 2025 р. відбулося відновлення (+19,3 %). Паралельно відбулося структурне перебалансування: частка ПДФО знизилась з 66,8 % до 59,4% податкових надходжень, тоді як місцеві податки зросли на 44,7% за два роки (до 2 212,4 млн грн), акцизний — на 47,5 % (до 770,4 млн грн). Це підвищує диверсифікацію та стійкість дохідної бази. Неподаткові надходження відновились у 2025 р. до 1 128,8 млн грн, а орендні надходження стабільно зростають на 10–14 % щорічно.

В умовах воєнного стану місцеві бюджети зіштовхнулися з системними викликами: законодавчі зміни розподілу ПДФО, скорочення ділової активності, масова міграція платників, руйнування інфраструктури, зростання тіньового сектору та звуження горизонту планування. Аналіз засвідчив суттєву фінансову асиметрію між групами регіонів: власні доходи на мешканця коливались від 62,4 тис. грн (Київ) до 6,1 тис. грн (Закарпатська обл.), тоді як Чернівецька обл. із показником 9,8 тис. грн перебуває у нижньому квартилі, але перевищує прифронтові регіони. Попри це, загальна динаміка власних доходів МБ України виявилась стійкішою за очікування: після скорочення у 2022 р. (–4,6 %) відбулося відновлення у 2023 р. (+20,6 %), а рівень трансфертної залежності знизився з 52 % у 2022 р. до 37,4 % у 2025 р.

На підставі проведеного дослідження сформульовано рекомендації щодо зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, систематизовані за горизонтами реалізації. У короткостроковій перспективі (2025–2026): активізувати управління комунальним майном через прозорі орендні аукціони та переглянути ставки відповідно до ринкових умов; залучати гранти ЄС, ЄБРР та двосторонніх донорів для фінансування відновлення інфраструктури; розширити перелік адміністративних послуг у цифровому форматі через ЦНАП та «Дію». У середньостроковій перспективі (2026–2027): розширити реєстр платників єдиного податку через легалізацію мікробізнесу; запустити пілотні

ДПП-проекти у сфері ЖКГ та дорожньої інфраструктури; помірно підвищити ставки окремих місцевих платежів. У довгостроковій перспективі (2028+): провести актуалізацію нормативної грошової оцінки земель і нерухомості для переходу до ринкової бази оподаткування; законодавчо запровадити сплату ПДФО за місцем провадження діяльності структурних підрозділів; забезпечити детінізацію економіки. Реалізація цього комплексу заходів разом із продовженням децентралізаційної реформи здатна знизити рівень трансфертної залежності до цільових 30 % у середньостроковій перспективі та забезпечити стійку фінансову основу для повоєнного розвитку Чернівецької обл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз місцевих бюджетів за 9 місяців 2024 року. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/18931> (дата звернення: 15.05.2026).
2. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/19387> (дата звернення: 15.05.2026).
3. Аналіз місцевих бюджетів за січень–квітень 2024 року. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/news/18256> (дата звернення: 15.05.2026).
4. Бюджетна система: підруч. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 624 с.
5. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
6. Варцаба В. Місцеві бюджети у системі фінансового забезпечення територіальних громад. *Економічний вісник університету*. 2023. Вип. 57. С. 132–137.
7. Відновлення України: фінансові ресурси і інструменти відбудови та розвитку територіальних громад. *Інститут міжнародних відносин*. Київ, 2023.
8. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2023. № 13. С. 11–20.
9. Гостєва О. Ю. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, як можливість поповнення місцевих бюджетів. *Економіка та право*. 2020. № 2. С. 79–84.
10. Дем'янчук О. П., Сахарук Н. Л. Формування доходів місцевого бюджету в умовах бюджетно-податкових реформ в Україні. *Економіка*. 2020. С. 47–54.

11. Департамент фінансів Чернівецької ОДА. Дані про виконання місцевих бюджетів Чернівецької області за 2023 рік. Чернівці, 2024.
12. Департамент фінансів Чернівецької ОДА. Дані про виконання місцевих бюджетів Чернівецької області за 2024 рік. Чернівці, 2025.
13. Департамент фінансів Чернівецької ОДА. Дані про виконання місцевих бюджетів Чернівецької області за 2025 рік. Чернівці, 2026.
14. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова КМУ від 11.03.2022 № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.05.2026).
15. Доходи і видатки місцевих бюджетів: коротко про головне. Ціна держави – проект CASE Україна. URL: <https://cost.ua/687-revenues-and-expenditures-of-local-budgets/> (дата звернення: 15.05.2026).
16. Дребот Н. П., Семеген І. Б. Реформа децентралізації в Україні: поточний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. № 4. С. 24–27.
17. Дяченко С. А. Аналіз розвитку інституту місцевих бюджетів в Україні: тенденції та прогнози. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 8. С. 63–69.
18. Запада О. Р., Петришин Х. Р. Бюджетна децентралізація: аналіз її впровадження в Україні та світі. *Молодий вчений*. 2022. № 4. С. 80–86.
19. Канєва Т. В., Карпенко М. Ю. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку території. *Проблеми економіки*. 2023. Т. 55. Вип. 1. С. 185–191.
20. Катан Л. І. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. *Агросвіт*. 2020. № 3. С. 3–12.
21. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). Київ: НІОС, 2000. 384 с.

22. Класифікація доходів бюджету: Наказ МФУ від 14.01.2020 № 11. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/byudzhetna-klasifikatsiya/klasifikatsiya-dohodiv-byudzhetu/> (дата звернення: 15.05.2026).
23. Кульчицький М. І., Пазовська Л. Е. Тенденції та проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні. *Економіка, бізнес та управління*. 2019. № 3. С. 296–301.
24. Місцеві бюджети 2025: як формують доходи і видатки. Облік Бюджет. URL: <https://oblikbudget.com.ua/article/129-mstsev-byudjeti-2021-yak-dohodi-y-vidatki> (дата звернення: 15.05.2026).
25. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. О. П. Кириленко. 2-ге вид. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с.
26. Місцеві бюджети-2024: хто лідирує за фінансуванням. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/18972> (дата звернення: 15.05.2026).
27. Місцеві бюджети під час війни: як виконуються та якого законодавства потребують. *Всеукраїнська Асоціація ОТГ*. URL: <https://hromady.org/en/miscevi-byudzheti-pid-chas-vijni/> (дата звернення: 15.05.2026).
28. Місцеві бюджети 2025: особливості, пріоритети, перспективи. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/news/18777> (дата звернення: 15.05.2026).
29. Місцеві бюджети: сучасний стан та особливості формування. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-155>.
30. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-107>.
31. Набатова Ю. О. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4100> (дата звернення: 15.05.2026).

32. Основні виклики та пріоритети Держбюджету 2025 року. Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/osnovni-vyklykы-ta-priorytety-derzhbyudzhetu-2025-roku/> (дата звернення: 15.05.2026).

33. Особливості формування та виконання місцевих бюджетів України в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2024. URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/303401> (дата звернення: 15.05.2026).

34. Пилипенко Я. В. Формування та виконання місцевих бюджетів в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-46>.

35. Пилипчук В. Місцеві бюджети: виклики в умовах воєнного стану та пошуки шляхів їх подолання. *Науково-практична конференція*. Київ, 17–18 лют. 2023 р.

36. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

37. Підхід до складання місцевих бюджетів-2024: особливості та новели. *Всеукраїнська Асоціація ОТГ*. URL: <https://hromady.org/en/pidxodi-do-skladannya-miscevix-byudzhativ-2024-osoblivosti-ta-noveli/> (дата звернення: 15.05.2026).

38. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

39. Про реформу децентралізації. Офіційний портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення: 15.05.2026).

40. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

41. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX.

42. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів: Закон України від 15.03.2022 № 2134-IX.

43. Пріоритети держави в напрямі відновлення та збалансованого розвитку регіонів України. Бізнес, інновації, менеджмент. 2025. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/329456> (дата звернення: 15.05.2026).

44. Радіонов Ю. Д. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55>.

45. Радіонов Ю. Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 20–43.

46. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1. С. 128–133.

47. Сірик З. Фінансова децентралізація як передумова нарощення потенціалу місцевого самоврядування в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. № 1. С. 10–20.

48. Татарин Н. Б., Войтович В. В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 11. С. 159–162.

49. Тимчук О. Й. Доходи місцевих бюджетів України. Бібліотека ТНЕУ. URL: https://library.wunu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv (дата звернення: 15.05.2026).

50. Форкун І. С. Комплексна оцінка фінансової стійкості місцевих бюджетів як індикатор підвищення рівня бюджетного менеджменту в умовах децентралізації. *Modeling the development of the economic systems*. 2021. № 2. С. 46–53.

51. Фіскальні домінанти співробітництва територіальних громад в умовах децентралізації та воєнної трансформації. *Економіка та суспільство*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072> (дата звернення: 15.05.2026).

52. Чеберяко О. В. Вплив фінансової децентралізації на формування доходів місцевих бюджетів. *Економічний вісник університету*. 2017. С. 316–326.

53. Шубенко І., Мороз Я. Прогноз та шляхи сталості формування доходів місцевих бюджетів у період воєнного стану в Україні. *Фінансові інструменти регіонального розвитку*. Житомир, 2022. С. 129–134.

ДОДАТКИ

Класифікація надходжень місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного
кодексу України

Розділ доходів	Складові	Нормативна база
Податкові надходження	ПДФО (60%), єдиний податок (100%), податок на майно, рентна плата, акциз з пального	Ст. 9, 64 БКУ; ПКУ
Неподаткові надходження	Орендна плата, доходи від власності, адмін. збори, держмити, штрафи, власні надходження бюдж. установ	Ст. 9, 69 БКУ
Доходи від операцій з капіталом	Продаж земельних ділянок і нематеріальних активів комунальної власності	Ст. 9 БКУ
Офіційні трансферти	Дотації вирівнювання, субвенції (освітня, медична, на розвиток інфраструктури)	Ст. 96–105 БКУ
Цільові фонди	Цільові фонди місцевого самоврядування	Ст. 9 БКУ

Джерело: складено автором на основі [5, 36]

Основні принципи формування місцевих бюджетів відповідно до Бюджетного кодексу України

Принцип	Зміст
Самостійності	Місцеві бюджети є самостійними, не включаються до Державного бюджету та інших місцевих бюджетів
Збалансованості	Повноваження на здійснення витрат місцевого бюджету мають відповідати обсягу надходжень
Повноти	До складу бюджетів включаються всі надходження та витрати
Обґрунтованості	Бюджет формується на реалістичних макропоказниках та розрахунках надходжень і видатків
Ефективності і результативності	При складанні та виконанні бюджетів забезпечується досягнення цілей при залученні мінімального обсягу ресурсів
Субсидіарності	Розподіл видів видатків між бюджетами здійснюється з урахуванням максимального наближення послуг до їх споживача
Відповідальності	Учасники бюджетного процесу несуть відповідальність за свої дії або бездіяльність на кожній стадії

Джерело: складено автором на основі [5]

Додаток В

Зведені показники надходжень місцевих бюджетів Чернівецької обл. за 2023–
2025 рр., тис. грн

Показник	2023	2024	2025	Δ 23→24, %	Δ 24→25, %
Податкові надходження (разом)	6 489 536	6 467 998	7 735 388	–0,3	+19,6
ПДФО	4 336 233	3 854 679	4 597 635	–11,1	+19,3
Місцеві податки і збори	1 528 770	1 899 752	2 212 382	+24,3	+16,5
Єдиний податок	792 425	1 019 153	1 168 803	+28,6	+14,7
Податок на майно	729 327	872 902	1 034 520	+19,7	+18,5
Акцизний податок	522 591	584 427	770 375	+11,8	+31,8
Под. на прибуток підприємств	58 560	84 571	104 255	+44,4	+23,3
Рентна плата	37 572	37 891	42 854	+0,8	+13,1
Неподаткові надходження (разом)	1 147 432	1 060 532	1 128 831	–7,6	+6,4
Доходи від власності	46 991	69 354	85 065	+47,6	+22,7
Адмін. збори та платежі	163 484	191 195	187 510	+17,0	–1,9
Власні надходж. бюдж. установ	851 700	716 324	743 118	–15,9	+3,7
Доходи від операцій з капіталом	223 187	330 021	319 742	+47,9	–3,1
Офіційні трансферти (разом)	4 897 806	4 911 300	5 545 123	+0,3	+12,9
Дотації	1 760 636	1 400 556	1 529 909	–20,5	+9,2
Субвенції	3 137 170	3 510 743	4 015 214	+11,9	+14,4
РАЗОМ власних доходів	7 889 825	8 184 451	9 284 364	+3,7	+13,4
ВСЬОГО доходів (з трансф.)	12 787 631	13 095 751	14 829 487	+2,4	+13,2

Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]

Динаміка та структура неподаткових надходжень місцевих бюджетів

Чернівецької обл. за 2023–2025 рр., тис. грн

Складова	2023, тис. грн	2024, тис. грн	2025, тис. грн	% 24/23	% 25/24
Доходи від власності та підп. діяльності	46 991	69 354	85 065	+47,6	+22,7
Адмін. збори та платежі	163 484	191 195	187 510	+17,0	–1,9
плата за адмін. послуги	93 371	102 726	95 164	+10,0	–7,4
орендна плата за держ. майно	68 698	76 161	86 604	+10,9	+13,7
Інші неподаткові надходження	85 256	83 660	113 137	–1,9	+35,2
Власні надходж. бюджетних установ	851 700	716 324	743 118	–15,9	+3,7
РАЗОМ неподаткових	1 147 432	1 060 532	1 128 831	–7,6	+6,4

Джерело: складено автором на основі [11, 12, 13]